
L'evolució del capitalisme i el procés de mundialització

PID_00231293

José María Vidal Villa
Jordi Vilaseca Requena

Temps mínim de dedicació recomanat: 7 hores

Índex

Introducció	5
Objectius	7
1. Dinàmica capitalista	9
1.1. La dinàmica capitalista: l'acumulació de capital	9
1.2. El desenvolupament capitalista: el cicle econòmic	12
1.2.1. Creixement i desenvolupament	12
1.2.2. Per què es produeixen els cicles?	12
1.2.3. Tipus de cicle	13
1.3. L'estat al centre: regulació, taylorisme i fordisme. L'Estat de benestar	16
1.3.1. El taylorisme	18
1.3.2. El fordisme	18
1.3.3. El toyotisme	19
1.4. El fordisme perifèric. El model ISI i el model ISE. El model primari exportador. Els nous països industrials	19
2. L'evolució del sistema capitalista en el segle XX	22
2.1. Fases del cicle en el segle XX.....	22
2.2. Període anterior a la Segona Guerra Mundial	22
2.3. Fase de postguerra	24
2.3.1. Els acords de Bretton Woods	24
2.3.2. El Pla Marshall	25
2.3.3. L'era de Bandung (1956-1975): descolonització i creació del moviment de països no alineats	27
2.4. La crisi del sistema (1967-1973-1991)	27
2.4.1. Crisi als Estats Units	28
2.4.2. Crisi monetària internacional (1967-1973)	28
2.4.3. Primera fase de la generalització de la crisi: la crisi del petroli (1973-1982)	30
2.4.4. Segona fase de la generalització de la crisi: la crisi del deute extern	31
2.5. La crisi a final dels vuitanta: fi del socialisme i enfonsament de l'URSS	34
2.6. De les crisis financeres dels noranta a la Gran Recessió del segle XXI.....	35
3. La mundialització	40
3.1. Culminació del procés històric	41
3.2. La infraestructura de la mundialització	44

3.3.	La globalització productiva: les empreses multinacionals	46
3.4.	La globalització comercial	48
3.5.	La globalització financera	50
3.6.	La no-globalització de la força de treball	51
3.7.	Efectes de la mundialització sobre el desenvolupament econòmic i sobre l'Estat	53
4.	Les institucions mundials.....	61
4.1.	Introducció	61
4.2.	Les institucions comercials	61
4.2.1.	L'Organització Mundial del Comerç (OMC)	62
4.2.2.	Conferència de Nacions Unides per al Comerç i el Desenvolupament (UNCTAD)	68
4.3.	Les institucions financeres	69
4.3.1.	El Fons Monetari Internacional (FMI)	70
4.3.2.	El Grup del Banc Mundial (BIRF)	73
4.4.	L'Organització de les Nacions Unides	79

Introducció

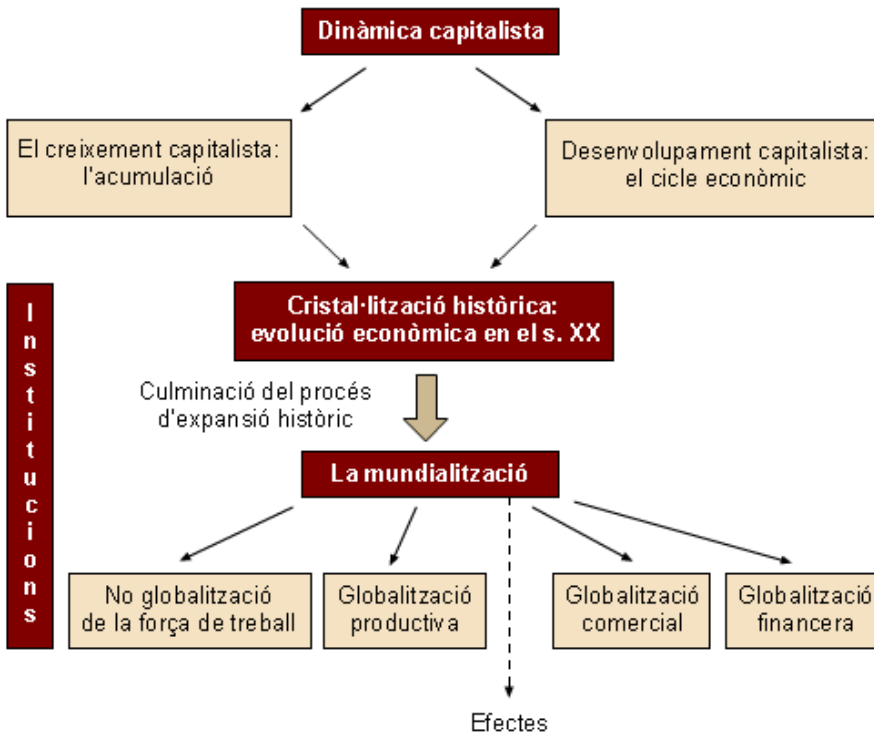
El capitalisme segueix regles de funcionament internes que n'asseguren el creixement, a mercè de l'acumulació de capital, cosa que s'aconsegueix en el marc de les economies nacionals creades en el segle XIX en els estats nació europeus i americans del nord (els EUA i el Canadà).

Però el capitalisme no creix sempre de manera uniforme i sostinguda. Al contrari, en virtut de l'anarquia de la producció, és a dir, l'existència de molts productors que adopten les decisions de producció sense tenir la certesa de com reaccionarà el mercat, el creixement capitalista adopta una forma de desenvolupament cíclic. Així, doncs, el cicle econòmic és la manera específica com es dóna l'expansió del capitalisme.

Aquests fenòmens han tingut la seva cristallització històrica: en concret en aquest mòdul ens interessa destacar el desenvolupament històric del cicle durant el segle XX. La combinació successiva de fases de recuperació i apogeu amb fases de crisi i depressió s'observa nítidament durant el segle XX. Des de l'apogeu de postguerra fins als nostres dies, farem especial èmfasi en la peculiar forma que adopta la crisi, que es converteix en crisi mundial: crisi monetària americana, crisi del petroli, crisi del deute, crisi financera, etc. seran alguns dels elements d'aquest llarg procés cíclic.

Aquest procés culmina amb la mundialització, fenomen en curs i al qual dedicarem especial atenció, tant en l'aspecte financer com productiu i comercial. La mundialització té efectes polítics i socials molt profunds, que afecten tant en el declivi dels estats nació com en la polarització en els nivells de riquesa que es dóna entre classes socials i a escala mundial.

Tota aquesta evolució correspon a la mateixa realitat econòmica mundial. Però cal tenir present que aquesta realitat ha estat modelada per institucions d'àmbit internacional, com les creades a Bretton Woods (BM, FMI) i, posteriorment, en el GATT-OMC. Altres institucions, com l'OCDE, la UE, el TLCNA i el MERCOSUR, han afavorit la tendència a la integració econòmica i, per sobre de tots, dos organismes, l'un polític –l'ONU– i l'altre militar –l'OTAN–, han estat el marc on s'ha desenvolupat l'economia capitalista mundial durant l'últim mig segle. En aquest mòdul hi farem atenció.

Objectius

1. Descriure com té lloc el creixement capitalista, en particular l'acumulació de capital.
2. Conèixer la forma del creixement econòmic, és a dir, el desenvolupament cíclic, amb les diverses fases i els efectes globals sobre l'economia.
3. Comprendre com cristal·litza aquest desenvolupament cíclic en la realitat, en particular l'evolució econòmica durant el segle XX, i observar les diverses etapes de recuperació i apogeu i de crisi i depressió.
4. Aprofundir en les principals fites d'aquesta evolució, en particular en les etapes més recents: crisi del sistema monetari internacional, crisi del petroli, crisi del deute, final de l'URSS, crisis financeres de l'Àsia i l'Amèrica Llatina, fins a la Gran Recessió del segle XXI.
5. Mostrar com aquest procés cíclic és el teló de fons d'un fenomen de gran penetració: la mundialització, els aspectes i les característiques més generals del qual, com les empreses multinacionals, la globalització financera i la polarització economicosocial, s'estudiaran en aquest mòdul.

Finalment, s'abordarà la forma específica d'institucionalització que ha adoptat el capitalisme a escala mundial, en particular a partir dels acords de Bretton Woods. Es tracta de conèixer la funció d'organismes com el Banc Mundial, l'FMI, l'OCDE, el GATT i l'OMC, i també d'organismes polítics i militars com l'ONU i l'OTAN.

És a dir, en aquest mòdul es tracta de comprendre el procés real de l'economia mundial durant el segle XX, procés que ha desembocat en els nostres dies en la mundialització i el desenvolupament del que en el segle XXI ve marcat per l'empremta d'aquest fenomen, que donarà lloc a nombrosos canvis tant en l'estructura econòmica com en les institucions mundials, i canviarà profundament l'organització econòmica, política i social del planeta.

1. Dinàmica capitalista

1.1. La dinàmica capitalista: l'acumulació de capital

La racionalitat del mode de producció capitalista es troba en l'obtenció del **màxim benefici possible per incrementar el capital**. Aquesta racionalitat implica una de les principals característiques del capitalisme: la seva **tendència intrínseca a l'expansió** (un capital que no creix s'extingeix).

El **creixement** del capital identificat amb el creixement econòmic té lloc amb processos d'**acumulació**, és a dir, del que s'anomena **reproducció ampliada del capital**.

La **forma** que adopta el creixement del capital, és a dir, el **desenvolupament capitalista**, no és uniforme ni harmònica. En virtut de l'**anarquia de la producció** el creixement adopta la forma de **cicles econòmics**. Aquesta és la peculiar manifestació del desenvolupament capitalista.

En primer lloc farem referència al tema del **creixement del capital**. Perquè hi hagi creixement s'ha d'assegurar prèviament la reproducció de les condicions que permeten la producció capitalista. Aquestes condicions són les següents:

a) Reproducció dels mitjans de producció gastats i substitució per uns de nous, de la mateixa o de nova tecnologia. Aquest procés permet l'increment de la productivitat i està vinculat amb el **progrés tècnic**.

b) Reproducció de la força de treball i increment del nombre de treballadors. És a dir, augment de la feina, que ha de ser coberta per nous treballadors. En aquest sentit, la demanda de força de treball hauria de créixer d'acord amb l'oferta de treballadors per aconseguir la plena ocupació.

c) Reproducció de les condicions generals de funcionament de la societat (polítiques, jurídiques, etc.) i adequació als processos de creixement. L'acumulació de capital no té lloc en abstracte. Al contrari, es produeix en un mitjà històric concret que la permet. Aquest mitjà històric ha de ser mantingut, cosa que implica la pervivència de les institucions polítiques i de la legislació econòmica, dels hàbits socials i, fins i tot de la ideologia, que només es van modificant en la mitjana en què ho fa la mateixa acumulació de capital. Per exemple, la legislació civil, mercantil i fiscal no poden estar sotmeses a canvis constants que impedeixin la seguretat jurídica del procés d'acumulació. Per a això, els

estats disposen d'un aparell polític –el Govern–, jurídic –la legislació– i repressiu –la policia–, per mantenir les regles del joc necessàries per a l'acumulació de capital.

d) Reproducció i ampliació del capital. Aquest procés correspon a l'acumulació de capital. Consisteix en el procés que segueix el capital per aconseguir créixer d'un període a un altre. Això té lloc en el procés de producció i només serà sancionat posteriorment pel mercat.

Els models explicatius del fenomen de l'acumulació de capital es basen en l'existència –abstracta– d'una economia de competència perfecta, per després anar introduint les modificacions que assenyala la mateixa realitat.

Per tant, els supòsits de partida són els següents:

- Lliure mobilitat de capitals
- Lliure mobilitat de força de treball

Dues úniques classes socials:

- Capitalistes, propietaris del capital.
- Treballadors, no propietaris del capital.

Dos sectors (no arbitraris), que abasten la totalitat de la producció:

1. Sector productor de mitjans de producció.
2. Sector productor de mitjans de consum.

Aquesta classificació en dos sectors es fonamenta en dues diferències bàsiques:

- Diferència en el **valor d'ús** de les mercaderies produïdes.
- Diferència en la **propietat** sobre cada tipus de mercaderies (els assalariats no poden ser propietaris de mitjans de producció, atès que per definició, si ho fossin, passarien a ser capitalistes).

Per explicar l'acumulació de capital cal entendre abans com es distribueix i es fa servir la renda generada en el procés de producció. Aquesta renda es reparteix en dues grans magnituds, anomenades rendes primàries: **salari dels treballadors i beneficis dels capitalistes**.

La seva suma correspon al producte interior net (PIN) o renda nacional (RN).

Des del punt de vista del seu ús, també s'estableixen diferències:

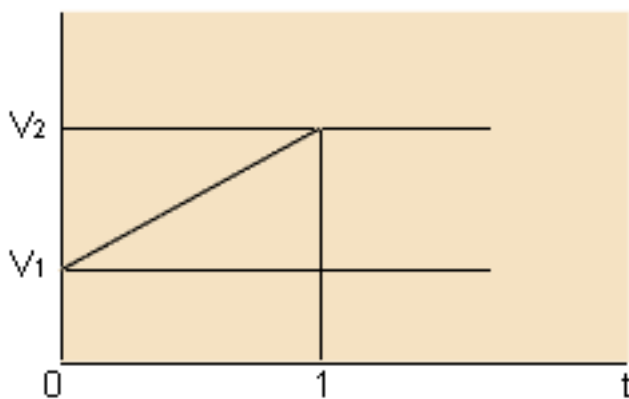
Els assalariats gasten tots els ingressos en l'adquisició de mitjans de consum (sector II). Això és així per definició: si els assalariats obtinguessin mitjans de producció amb els ingressos, deixarien de ser assalariats i passarien a ser propietaris de capital.

Els capitalistes gasten part dels beneficis en l'adquisició de mitjans de consum (sector II), tant de subsistència com de luxe.

Ara bé, els capitalistes gasten part dels ingressos en l'adquisició de mitjans de producció (sector I) per fer la nova inversió que permetrà l'acumulació. Aquesta nova inversió és la que registra el creixement del capital, que s'expressa en forma de nou equip, noves matèries primeres, més mà d'obra, etc.

Així, doncs, en una economia concurrencial i acceptant que es donen els supòsits que s'han esmentat, es dona l'acumulació quan s'arriba a una situació d'equilibri en el mercat entre l'oferta de mercaderies dels dos sectors (I i II) i la demanda d'aquestes mercaderies expressada en diners. Els models neoclàssics, marxistes i keynesians, cada un segons el seu propi criteri, demostren que es produeix **espontàniament**, pel lliure joc de les forces del mercat i sempre que es respectin les condicions, un **equilibri** entre oferta i demanda de mercaderies dels dos sectors, seguint una determinada proporcionalitat, que assegura l'acumulació de capital. És a dir, l'acumulació de capital és un fenomen **intrínsec** al capitalisme.

El resultat final del procés és el **creixement del capital** fruit de la reproducció ampliada o acumulació, com s'observa en el gràfic següent:

1.2. El desenvolupament capitalista: el cicle econòmic

1.2.1. Creixement i desenvolupament

El creixement del capital deriva del procés d'acumulació, resultant de la tendència expansiva intrínseca del capitalisme. Però la **forma del creixement, és a dir, el desenvolupament**, no és uniforme ni harmònic, en virtut de l'anarquia de la producció. Al contrari, està sotmesa a continus vaivens que donen lloc als **cicles econòmics**.

Per tant, **el desenvolupament capitalista és un desenvolupament cíclic**.

L'**anarquia de la producció** és, al seu torn, intrínseca a la forma de produir capitalista. Sorgeix del fet que cada capitalista pren decisions de producció «a cegues», és a dir, sense saber quins són els plans d'altres capitalistes del mateix sector i, per tant, sense saber quins serà l'**oferta global** de la seva mercaderia al mercat i, a més, sense saber quin serà el comportament d'aquest mercat, és a dir, la **demanda** dels consumidors. Això dóna lloc a desequilibris entre oferta i demanda que són els que originen els cicles. La situació d'equilibri en el mercat és un cas particular i rar; el normal és el desequilibri.

1.2.2. Per què es produeixen els cicles?

Els cicles sorgeixen, en principi, per la **no-adequació de l'oferta i la demanda al mercat**. Hi ha diverses explicacions d'aquest fenomen:

- **Superproducció**: els capitalistes individuals actuen racionalment quan incrementen la seva pròpia producció i suposen que el mercat la podrà absorbir. Però desconeixen les decisions de producció d'altres capitalistes, que també actuen racionalment i incrementen la producció.

Això dóna lloc a la **superproducció**, és a dir, es produeix més del que el mercat pot absorbir.

- **Superacumulació**. La superproducció es deriva d'un fenomen previ: la superacumulació, és a dir...

...la inversió de més capital del que realment es requereix per proveir un mercat als preus establerts.

Això dona com a resultat el fet que no es pugui rendibilitzar tot el capital invertit en la taxa mitjana de guany prèviament existent, cosa que en provoca el descens.

- **Subconsum:** en aquest cas, es tracta del fet que les rendes salarials generades en el procés de producció tenen menys valor que el de les mercaderies produïdes i demandades pels assalariats. Això fa que es produeixi més del que els treballadors poden absorbir. De la mateixa manera, en el sector de mitjans de producció el valor de les mercaderies produïdes supera la capacitat de reproducció ampliada dels capitalistes. És a dir, no es genera prou **demanda solvent**.

1.2.3. Tipus de cicle

Els cicles tenen durades diferents, segons els fenòmens que els ocasionen. En general se solen dividir en tres tipus:

- **Cicles llargs:** també anomenats Kondratiev, en honor a l'economista rus que els va descobrir. Són cicles de durada variable, de trenta a cinquanta anys, i se solen vincular a la generalització d'una nova tecnologia o un nou producte: ferrocarrils, electricitat, electrodomèstics, automòbil, etc.
- **Cicles mitjans** són els cicles pròpiament econòmics i es deriven de l'acumulació de capital individual que origina l'anarquia de la producció i la no-adequació de l'oferta i la demanda al mercat. Tenen una durada variable, d'entre set i deu anys, tot i que amb el predomini del capitalisme monopolista aquesta durada ha tendit a créixer i ha arribat a durar més de vint anys.
- **Cicles curts:** d'una durada d'entre dos i quatre anys. Són els **cicles conjunturals**, resultants de processos d'adequació de l'oferta a la demanda en el mercat en lapsos de temps breus. Corresponen a petits apogeus i petites recessions, és a dir, a l'oscil·lació de l'oferta i la demanda entorn d'un hipotètic punt d'equilibri.

Els tres cicles es combinen entre si i caracteritzen conjuntament la situació econòmica concreta de cada període, és a dir, la **conjuntura econòmica**.

El cicle econòmic

Durant els primers anys del segle I, molt especialment, després de la Primera Guerra Mundial, el fenomen econòmic per excel·lència no fou l'estabilitat sinó tot el contrari.

En primer lloc, els cicles econòmics, cada vegada més evidents, i en segon lloc, i després de la Pau de Versalles i de tots els problemes que va comportar, la crisi econòmica.

En canvi, a la Unió Soviètica, que tot just començava el seu camí a part, les autoritats i els economistes es vanaven d'haver superat no tan sols el sistema econòmic capitalista, sinó també la inestabilitat inherent al mateix sistema, i mitjançant la planificació deien que havien superat els cicles i les crisis econòmiques.

Els primers estudis sobre el cicle econòmic que recollien la recurrència característica d'aquest cicle (més o menys cada deu anys) van ser els realitzats per Jevons, que va apuntar en el cicle de les taques solars l'origen darrer de les crisis, ja que aquests cicles d'activitat afectaven la producció agrària i mitjançant aquesta, l'activitat econòmica en general.

D'altres explicacions, no tan senzilles i més aviat centrades en el propi funcionament del sistema econòmic, s'hi van afegir, però sovint es basaven en dades parcials o incompletes.

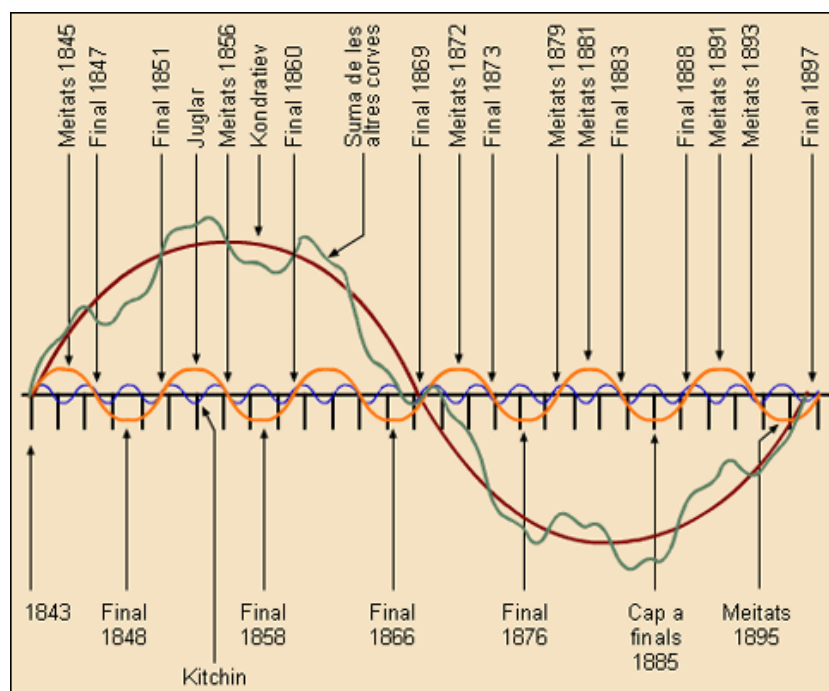
En canvi, tal com es podia esperar, lluny de la teorització, els historicistes i institucionalistes van desenvolupar un ampli programa de recollida de dades, que els va permetre l'estudi seriós dels cicles econòmics. I amb aquests estudis estadístics aviat s'arribà a definir la coexistència de tres tipus de cicles.

Cicles		
Nom	Durada	Causas
Cicle Kondratiev	40-50 anys	Canvi marc tecnològic
Cicle Juglar	9-10 anys	Inversions sectors expansius
Cicle Kitchin	40 mesos	Manteniment i exhauriment d'estocs.

El primer cicle, el més curt o cicle de negocis, tenia una durada d'uns quaranta mesos, i la seva màxima referència era la fluctuació de les existències productives de les empreses. Van rebre el nom de cicles Kitchin, ja que Joseph Kitchin fou qui més bé els estudià.

En segon lloc hi havia els cicles de deu anys, els cicles econòmics per excel·lència, els mateixos cicles que havien interessat Jevons, i que reberen el nom de Juglar, ja que fou Clement Juglar que en va fer la descripció més acurada.

I finalment, encara que més discutits, hi havia els cicles de llarga durada, d'uns quaranta o cinquanta anys, que van ser observats per Nicolai Kondratiev i que reben el seu nom des d'aleshores. Aquests cicles van ser explicats en un famós article titulat: «Les ones llargues en economia» (1925).

L'explicació de cadascun dels cicles era diferent, però es podia integrar la teoria en un conjunt.

Els cicles Kitchin tenien, segons el seu descobridor, un origen psicològic, i en certa manera eren el producte d'excessos de producció generats per l'optimisme, mentre que, una vegada aquest clima s'esgotava, es generaven onades de pessimisme, que feien aparèixer una acumulació d'estocs.

Els cicles Juglar, en canvi, eren causats per l'adaptació monetària del sistema bancari a moments de pressió.

Més tard, altres autors, tot acceptant la visió de Juglar, van buscar causes reals als cicles de deu anys, i una d'elles, que permetia lligar els cicles Kitchin amb els Juglar i els Kondratiev, era l'obsolescència dels equips de capital instal·lats en determinats moments.

Els cicles Kondratiev, de quaranta o cinquanta anys, podrien tenir raons tecnològiques, ja que estan causats per l'ús de determinades matrius tecnològiques que són substituïdes per noves onades d'industrialització, però el seu autor, en canvi, hi afegia dades de tipus social i polític.

Així, hi havia el cicle de la màquina de vapor, que des de final del segle XVIII es va allargar fins a la meitat del XIX, seguit pel cicle del ferrocarril, que va arribar fins al final del segle XIX, i el motor elèctric, que va finalitzar amb la crisi de 1929.

Les crisis econòmiques severes serien el producte de la coincidència de les crisis en els tres tipus de cicles, mentre que en d'altres moments, la depressió era una situació baixa en un sol dels cicles, normalment el de Kondratiev.

Fases del cicle mitjà

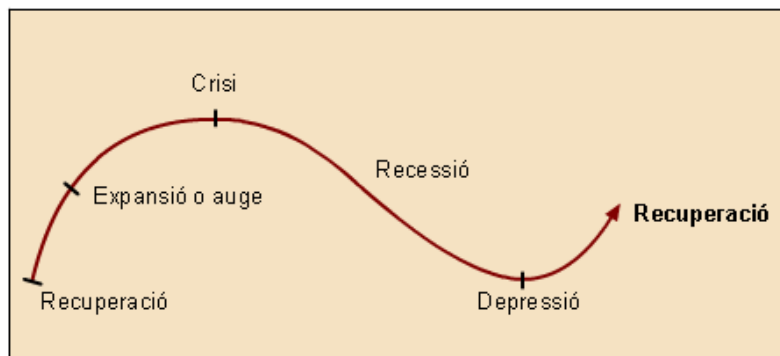
El cicle econòmic és un procés continu que passa per quatre fases:

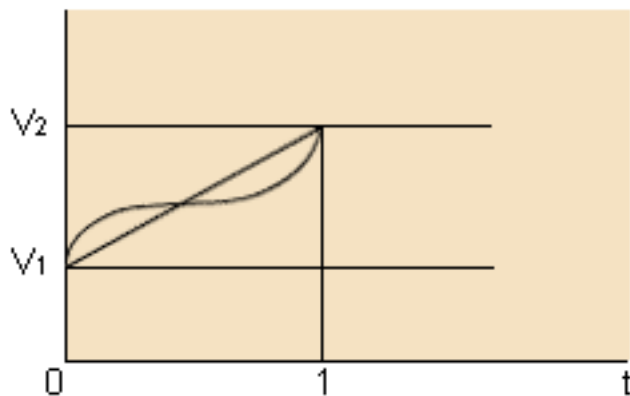
- Recuperació
- Apogeu
- Crisi
- Depressió

Les característiques d'aquest cicle s'exposen en el diagrama de fletxes següent:

FASES DEL CICLE CAPITALISTA (mitjà)

Tipologia cicle

Conseqüències generals del cicle mitjà

La successió de cicles dóna lloc a canvis substancials en el mateix funcionament del capitalisme. Efectivament, la «neteja» d'empreses obsoletes i antiquades que té lloc en les fases de crisi i depressió dóna lloc al manteniment en actiu de les empreses més rendibles, que solen ser les més grans. Això obre el camí a la **concentració i centralització** del capital, fenòmens que acabaran eliminant les condicions de lliure competència i suscitaran el pas de la fase concurrencial a la fase monopolista del capitalisme.

En resum, l'acumulació expressa el creixement del capital i el cicle, la forma d'aquest creixement, és a dir, el desenvolupament capitalista.

1.3. L'estat al centre: regulació, taylorisme i fordisme. L'Estat de benestar

L'evolució del capitalisme a través de la successió de cicles econòmics va desembocar en la pràctica anul·lació de les condicions de l'economia concurrencial. Amb la **concentració del capital**, que implica l'augment de la dimensió mitjana de les empreses, i la **centralització del capital**, en societats anònimes, borsa i banca, que implica l'augment del volum de capital controlat cada vegada per menys capitalistes, va donar lloc a un canvi de fase i a l'aparició del **capitalisme monopolista de base nacional**. En aquesta fase s'estableix l'hegemonia del **capital financer**, que resulta de la fusió del capital bancari amb el capital productiu, bàsicament industrial.

L'hegemonia del capital financer i la gran centralització del capital que va produir, va donar lloc a una contradicció fonamental, derivada precisament del caràcter nacional del procés d'acumulació. Efectivament, el capitalisme monopolista té l'eclosió en el marc d'economies nacionals, altament protegides de l'exterior, bàsicament durant el llarg període que va des de 1870 fins a 1945, és a dir, l'era de l'imperialisme.

El que interessa assenyalar aquí és que el capitalisme monopolista va permetre la gran expansió, tant exterior com interior, del capitalisme. I això es dóna en el marc d'estats nacionals, la ideologia dels quals és liberal respecte de l'interior i proteccionista respecte de l'exterior.

Ara bé, l'augment de l'escala de la producció produït per la concentració i l'augment del volum de capital invertit en plantes industrials, va crear el marc per a la introducció de canvis profunds en l'organització del treball fabril, les repercussions del qual es deixaran sentir en el conjunt de la societat.

Entre els canvis interns, els més rellevants, com indiquen alguns autors de l'escola regulacionista (Boccaro, Aglietta, Lipioetz, Boyer), són els que afecten l'anomenada **organització científica del treball**, que consisteix en la introducció de modificacions en els mètodes i els procediments de producció que tenen com a resultat importants increments de la productivitat i del volum de producció. Els principals són els següents:

- Taylorisme
- Fordisme
- Toyotisme

La introducció del taylorisme i del fordisme, primer als EUA, abans de la Segona Guerra Mundial, i després del conflicte a Europa i, en menor mesurada, al Japó, va representar un canvi substancial en la manera de regular les relacions socials en els països del centre. D'una banda, la lluita sindical, i de l'altra, l'imparable augment de la producció, van crear les condicions per a la posada en pràctica del que s'ha denominat **Estat de benestar**.

Això implica un **pacte social** establert entre les tres institucions representatives dels agents implicats: les **organitzacions patronals** en nom dels empresaris, els **sindicats** en nom dels treballadors i el **govern** en funció d'àrbitre teòricament neutral.

El resultat és la **concertació**, el pacte social que porta a l'Economia de Benestar, que ha estat la característica de l'organització social dels països capitalistes centrals després de la Segona Guerra Mundial. Implica el pacte dels increments salarials amb **convenis col·lectius**, la negociació de les condicions de treball (horari, vacances, prestacions socials, etc.), l'establiment de sistemes públics de protecció social (seguretat social, jubilació, educació, formació professional i reciclatge, etc.) i l'establiment de subvencions d'atur, malaltia, viduïtat i orfanat, etc.

L'aplicació d'aquestes polítiques, sobretot a Europa, va permetre un considerable augment del nivell de vida de les classes populars i, al mateix temps, va acompanyar l'apogeu productiu de postguerra i va crear prou increments de demanda solvent per absorbir els increments del volum de la producció i de la productivitat.

En l'actualitat aquest continua essent el model hegemònic, però després de l'escomesa neoliberal del binomi Reagan-Thatcher i l'embat de la mundialització el model ha entrat en una certa crisi.

1.3.1. El taylorisme

El taylorisme és introduït als EUA per Taylor, que va donar origen a l'organització científica del treball, amb la màxima especialització del treballador. Els temps i els moviments de l'empleat són cronometrats i, mitjançant aquest mesurament, s'estableix un sistema de pagament de primes segons la producció (el salari base era molt baix). La desaparició dels anomenats temps morts, l'increment de la velocitat i la intensitat del treball de cada obrer, la no-distracció del treballador en el lloc de treball, etc. van permetre increments notables del ritme de producció. Aquest sistema va representar un enorme impuls en el creixement de la productivitat de cada treballador, però va convertir la tasca obrera en un treball rutinari, repetitiu i cada vegada més veloç, atès que el salari depenia de la rapidesa i del volum produït.

1.3.2. El fordisme

El fordisme és introduït als EUA per Henry Ford a les seves fàbriques d'automòbils, a començament de la dècada dels anys vint, i representa la forma més acabada de divisió del treball en l'empresa productiva industrial. Cal distingir dos aspectes del fordisme:

1) En la producció:

a) **Treball en cadena:** en aquest cas la màquina estableix el ritme de la producció i l'obrer n'és un simple apèndix. El treball en cadena permet la utilització constant de la capacitat instal·lada, durant tot el dia. Això va permetre la instauració dels tres torns de vuit hores i el funcionament ininterromput de les fàbriques, amb el consegüent increment del volum de producció.

b) **Producció en sèrie:** el producte acabat que s'obté és idèntic. Es poden produir grans quantitats de mercaderies iguals i estandarditzades. No queda cap marge per a la creativitat de l'obrer. La producció en sèrie va permetre d'augmentar considerablement la producció del mateix producte i va obrir pas a la gran difusió de les marques, identificadores de productes idèntics entre si.

c) **Producció massiva,** resultat de les dues modificacions anteriors. Efectivament, el volum de producció derivat del treball en cadena i la producció en sèrie van créixer de manera inusitada, creixement que, a més, va anar acompanyat per substancials increments de productivitat. Això va representar un considerable increment de l'**oferta**, cosa que requereix l'existència de mercats cada vegada més grans i en expansió contínua.

2) En el consum:

a) **Consum de masses:** el resultat és que a la creixent producció li correspon un creixement paral·lel del consum, sense el qual seria impossible de fer les mercaderies produïdes. El mateix Ford va establir en les seves fàbriques l'anomenada

política d'alts salaris, i la va patrocinar per a la resta de l'activitat industrial. No considerava els treballadors únicament com a mà d'obra a la qual s'havia de pagar el mínim possible, sinó com els potencials consumidors dels productes industrials. Aquesta política va ser difícil d'introduir per la resistència de les patronals, però la confluència de les lluites sindicals i la necessitat d'expandir-la demandada per Ford van acabar permetent un creixement dels salaris d'acord amb els increments de la productivitat. Això va possibilitar l'increment del consum i va plantejar la necessitat d'actuar en el terreny de la regulació de la distribució de la renda.

b) En la regulació: Per poder permetre l'absorció del volum creixent de mercaderies produïdes es requereix un augment paral·lel del poder de compra dels consumidors.

Per a això s'estableix un sistema de regulació salarial que vincula els augments del salari als increments de la productivitat i del cost de la vida (IPC).

1.3.3. El toyotisme

Com a model alternatiu al fordisme va aparèixer el japonès, definit com a toyotisme, forma d'organització del treball i de la mateixa vida del treballador en el si de l'empresa en què treballa, i és aquesta empresa i no l'estat qui assumeix la protecció social dels empleats (guarderies, lleure, educació, jubilació, etc.). L'empresa adopta, en certa manera, la funció paternalista assumida per l'estat en les societats occidentals.

El toyotisme implica, a més, tornar una certa autonomia als petits col·lectius treballadors per estimular la creativitat (cercles de qualitat) i l'establiment de formes de producció *just-in-time* que permeten de minimitzar els estocs. Aquest sistema permet d'establir una certa competència entre col·lectius obrers (cercles de qualitat), eleva la flexibilitat de la producció, adequa millor l'oferta a la demanda i només és possible a mercè de l'ús intensiu de tecnologia moderna (informàtica, robotització).

1.4. El fordisme perifèric. El model ISI i el model ISE. El model primari exportador. Els nous països industrials

La confluència de les lluites sindicals amb la introducció del fordisme, el taylorisme i la regulació van donar lloc a l'establiment de l'Estat de benestar en els països del centre del sistema, amb la consegüent elevació del nivell de vida de la societat en conjunt i amb una millor distribució de la renda, més igualitària.

Això no va succeir en els països de la perifèria. Com assenyala el regulacionista francès Lipietz, en la perifèria el que es va establir no va ser l'Estat de benestar, sinó el que ell anomena el «fordisme sangonós». Per què aquest apel·latiu?

L'argument és el següent. En la perifèria, una vegada han tingut lloc els processos d'independència política i accés a la sobirania dels antics països colonitzats, va començar un procés d'industrialització incipient basat en els mateixos principis que al centre, és a dir, el capitalisme busca el màxim benefici, que s'obté a partir de l'aplicació del fordisme, però ara únicament en la producció, és a dir, no en el consum ni en la regulació. Per què?

La resposta més estesa es basa en el fet que la producció perifèrica no està destinada al mercat intern, sinó al **mercat exterior**. Si es té present que la major part, o almenys una part substancial, de la inversió productiva en la perifèria procedeix d'empreses multinacionals i se sap que tenen com a objectiu l'exportació dels productes a un cost més baix que si es produïssin en països del centre, es comprèn que els interessos d'aquestes companyies no passen per incrementar el mercat intern amb una política d'augment de salaris i concertació social, sinó, al contrari, el que li convé és el manteniment dels salaris com més baixos millor.

Per pal·liar aquesta situació, sobretot en països de l'Amèrica Llatina, amb més temps com a països independents i sobirans, es va intentar d'aplicar una política que afavorís el **desenvolupament intern** de l'activitat industrial. Es tracta de l'anomenat model d'industrialització per substitució d'importacions (**model ISI**).

El model ISI, el model ISE i el model primari exportador

El model ISI consisteix bàsicament en la substitució de les importacions de productes industrials manufacturats, sobretot de consum, per productes de fabricació nacional.

Per a això es va establir una política proteccionista amb aranzels elevats per a aquest tipus de mercaderies i es va procedir a fomentar la producció nacional i el consegüent increment del consum de productes nacionals. Aquesta política va tenir cert èxit en la creació d'un teixit industrial, bàsicament en països com Mèxic, l'Argentina, Veneçuela, Colòmbia, l'Uruguai i el Brasil, entre d'altres, però no va aconseguir eliminar la dependència exterior. Sens dubte, les exportacions continuaven essent bàsicament de productes primaris i les importacions van canviar, efectivament: es van deixar d'importar productes industrials destinats al consum final però es van incrementar les importacions de maquinària, matèries primeres i, a més, el pagament de *royalties* per les patents industrials estrangeres utilitzades en la producció nacional.

La crisi d'aquest model, ja en la dècada dels setanta, va donar pas a un altre, l'anomenat model d'**industrialització per substitució d'exportacions (model ISE)**. Aquest model sorgeix de la constatació de la validesa dels arguments dels teòrics de la dependència (Gunder Frank, Marini, Dos Santos) i dels mundialistes (Emmanuel i, sobretot, Samir Amin), en el sentit que els països de la perifèria estan perjudicats en el comerç exterior perquè només exporten productes primaris.

Es tractaria, per tant, de trencar els llaços de dependència d'escassos productes d'exportació i, bàsicament, diversificar-los, si és possible, exportant productes industrials.

Aquest model es va intentar d'aplicar a l'Amèrica Llatina, amb escassos resultats. Xile va obrir noves vies de comerç exterior, però també de productes primaris. Només el Brasil i Mèxic, i en algun moment, l'Argentina, van aconseguir diversificar l'exportació i incloure-hi productes industrials, encara que en el cas de Mèxic el fenomen s'ha de matisar molt, atès que aquestes exportacions procedeixen bàsicament de les *maquilas*, fàbriques

instal·lades en territori mexicà, de capital americà i amb una producció destinada als Estats Units, i que generen menys costos, ja que els salaris són molt més baixos a Mèxic. En qualsevol cas, el resultat no va ser un creixement general i ràpid del mercat interior.

On sí que va funcionar aquest model va ser als països de l'Àsia oriental i el Sud-est Asiàtic, els anomenats **països emergents**.

Els quatre dracs (Corea del Sud, Taiwan, Singapur i Hong Kong) i els anomenats tigres (Filipines, Malàisia, Tailàndia i Indonèsia) en menys mesura, van aconseguir trencar la barrera de les exportacions de productes primaris i van entrar en el comerç mundial amb l'exportació de productes industrials d'alta intensitat en mà d'obra, fet que els proporciona l'avantatge comparatiu derivat dels salaris baixos.

Aquesta inserció en el comerç internacional no té com a objectiu directe la creació de mercat intern. És en aquests països on l'apellatiu de Lipietz sobre el fordisme perifèric s'aplica amb més claredat. Creix la producció industrial, però no creixen paral·lelament els salaris i, per tant, no es crea mercat intern i l'augment del nivell de vida de la població és reduït. No obstant això, en aquests països, sobretot en els quatre primers, ha tingut lloc un canvi estructural important, l'exemple del qual han intentat imitar altres països amb molt poc èxit.

Així, doncs, el que continua predominant de manera general en la perifèria és el **model primari-exportador**, heretat de l'època colonial.

Aquest model es basa en l'exportació d'un o d'uns quants productes primaris en què s'especialitza el país (petroli, gas, cafè, cacau, sucre, cotó, coure, níquel, etc.). En sentit invers, el país importa la resta de productes que necessita, des de productes alimentaris fins a matèries primeres, des de productes industrials manufacturats fins a maquinària.

Això dona lloc a una posició de dependència i subordinació molt elevada respecte dels productes d'exportació i, sobretot, respecte dels països clients i proveïdors, en general els països del centre. Si a això hi afegim la dependència econòmica i financera, tenim un retrat robot d'un tipus d'economia amb una salut no gens exemplar. En aquest sentit, ni els plans de desenvolupament establerts fins ara, ni la política d'ajuda internacional, no han aconseguit eliminar aquesta situació de dependència que té com a corollari final un baix nivell de vida de les poblacions afectades.

2. L'evolució del sistema capitalista en el segle XX

2.1. Fases del cicle en el segle XX

Durant el segle XX, el cicle del desenvolupament capitalista ha passat per les seves quatre fases (recuperació, apogeu, crisi i depressió) en diverses ocasions:

Les principals manifestacions del cicle en el segle XX són dues, que el diferencien dels cicles del segle anterior:

Augment de la durada. Els cicles de termini mitjà solien durar entre set i deu anys. En la situació de consolidació del capitalisme monopolista i d'intervenció cada vegada més important de l'Estat en l'economia de cada país, l'ona del cicle mitjà s'ha fet més llarga. Això vol dir que els apogeus i les depressions duren més.

Generalització mundial del cicle. A diferència de les crisis nacionals del segle XIX, en el nostre segle la crisi es difon internacionalment i afecta el conjunt del sistema capitalista mundial. No alhora ni amb la mateixa intensitat, però el caràcter cada vegada més global de l'economia (mundialització) ha donat lloc al fet que la crisi en un país influeixi en l'economia d'altres, fins a generalitzar-se en el conjunt del sistema. El mateix passa amb els apogeus.

2.2. Període anterior a la Segona Guerra Mundial

L'economia capitalista entra en el segle XX en ple període d'expansió imperialista. Els estats nació europeus **tanquen les fronteres** amb polítiques proteccionistes per evitar la competència dels adversaris i, per col·locar els excedents comercials i d'inversió, construeixen grans imperis, també protegits aranzelàriament. Això succeeix en el cas d'**Anglaterra, França, Holanda i Bèlgica**. Però dos països, Itàlia i Alemanya, no s'han pogut construir un imperi. Això serà l'origen d'una profunda inestabilitat mundial que se saldarà amb la Primera Guerra Mundial.

En les dues primeres dècades del segle el cicle passa per un període de relativa crisi i depressió, en general circumscrit a àmbits nacionals.

El sistema monetari es fonamenta en el patró or, el qual no ofereix prou flexibilitat per al desenvolupament del comerç exterior, tot i que permet de controlar l'oferta monetària, cosa que es demostrarà un obstacle per a l'expansió

mundial capitalista. Sota l'hegemonia del Regne Unit, el període es caracteritza per la inestabilitat, la rivalitat interimperialista i l'atonía econòmica, acompanyada d'importants lluites socials i de l'augment del poder dels sindicats i els partits d'esquerra.

Amb una excepció, relativa però significativa: als **Estats Units** el capitalisme es desenvolupa veloçment i els augments de la productivitat i l'aplicació massiva de noves tecnologies són el preludi del que serà en el futur el canvi de liderat capitalista mundial.

La crisi es resol amb la Primera Guerra Mundial. La destrucció massiva, la reorganització industrial enfocada envers l'esforç bèl·lic i, en general, les necessitats de reconstrucció, afavoreixen el procés de recuperació.

Ara bé, el món de la postguerra ja no serà igual que l'anterior, per dos motius principals:

- Els Estats Units comencen a disputar el liderat mundial capitalista al Regne Unit.
- Rússia ha vist una revolució popular triomfant, que instaura un nou ordre socialista i crea la Unió Soviètica, amb la qual cosa s'abandona el capitalisme i es comença a construir el comunisme.

En aquest marc nou, amb una Europa empobrida i els EUA en ple apogeu, es desenvolupa l'etapa més expansiva anterior a la Segona Guerra Mundial: els anomenats daurats anys vint.

És l'època de la generalització del fordisme i el taylorisme als EUA, de la consolidació de l'URSS i de la ràpida recuperació d'Europa. S'estableix una política monetària basada en el patró de canvis-or, i l'activitat econòmica entra en un període de creixement frenètic. En particular l'activitat financera, que es manifesta en l'apogeu de les borses. Tanmateix, aquest seria el tendó d'Aquilles del procés.

Efectivament, el 1929 es produeix el crac de la Borsa de Nova York, provocat per l'esclat de la bombolla especulativa. En el rerefons del crac hi ha la situació de sobreproducció dels Estats Units. La crisi es generalitza, hi ha empreses que tanquen i l'atur augmenta en unes dimensions que fins llavors eren desconegudes. I també afecta Europa, relativament recuperada de la guerra però on un país, Alemanya, continua sumit en la pobresa. Així comença una nova fase de crisi i depressió: **la Gran Depressió dels anys trenta**.

Als EUA, el president Roosevelt abandona les polítiques liberals i emprèn amb vigor una profunda intervenció de l'Estat en l'economia, amb l'objectiu de pal·liar els efectes de l'atur i de reactivar l'economia, política que es practicarà fins a la Segona Guerra Mundial, amb cert èxit, i que, a més, servirà de laboratori per a concebre la revolucionària obra de J. M. Keynes, *Teoria general de l'ocupació: l'interès i el diner*. Per la seva banda, l'URSS es consolida i els primers plans quinquennals del mandat de Stalin són un èxit. L'URSS és l'únic país que no ha estat afectat per la crisi.

Tanmateix, el procés no està exempt de grans conflictes socials que **desemboquen en els totalitarismes**: feixisme a Itàlia, nazis a Alemanya, falangistes a Espanya. La profunda rivalitat interimperialista segueix present i els vençuts de la Primera Guerra Mundial, l'Alemanya empobrida, opten per reprendre el rearmament i plantejar una política d'expansió territorial amb l'ús de la força. La Guerra Civil Espanyola serà el preludi de la Segona Guerra Mundial, en la qual es dirimirà el futur del món, del sistema capitalista i de les llibertats democràtiques.

2.3. Fase de postguerra

- 1) Els acords de Bretton Woods
- 2) El Pla Marshall
- 3) L'era de Bandung (1956-1975): descolonització i creació del moviment de països no alineats

2.3.1. Els acords de Bretton Woods

L'ona del cicle en què està immersa l'economia mundial es generalitza a partir de la recuperació de la postguerra, entre 1945 i 1950, tant a Europa com al Japó, i fins i tot en nombrosos països perifèrics. Tanmateix, té l'origen en l'economia nord-americana, que supera la crisi i la depressió que van començar el 1929, en plena Guerra Mundial i a mercè del considerable increment de la producció, l'activitat econòmica en general i els guanys, que va permetre l'esforç industrial ocasionat per la guerra.

Els Estats Units van sortir indemnes de la guerra, que no va afectar el seu territori. Les infraestructures materials, les instal·lacions, la indústria i l'agricultura es van veure reforçades pel conflicte. Políticament i militarment van ser els vencedors, juntament amb la Unió Soviètica. Es trobaven en unes condicions immillorables per imposar els seus criteris (el seu «lideratge» mundial) a un món delmat, devastat per la guerra.

Així ho van fer, i sota la seva direcció (es va aprovar la proposta nord-americana i es va derrotar la proposta britànica presentada per Keynes) es van adoptar els acords de Bretton Woods (New Hampshire, EUA, 22 de juliol de 1944), que instaurarien un nou ordre econòmic mundial.

El nou ordre econòmic mundial es basava en:

- Un **sistema monetari internacional** basat en el patró dòlar i la lliure convertibilitat en or a una paritat fixa (1 unça d'or fi = 35 dòlars), que assegurés la supremacia nord-americana en el mercat de canvis internacional.
- Una institució de control monetari i financer en l'àmbit mundial: el **Fons Monetari Internacional**, la missió del qual, entre altres, era controlar la paritat fixa moneda nacional-dòlar-or i aprovar o no les devaluacions o revaluacions monetàries de cada país.
- Una institució financera (bancària) amb la finalitat de fomentar el desenvolupament d'estats per la guerra: el **Banc Internacional de Reconstrucció i Foment** (BIRF), transformat posteriorment en Banc Internacional de Reconstrucció i Desenvolupament (BIRD) i avui anomenat Banc Mundial.
- Una institució reguladora del comerç internacional, l'**Organització Mundial del Comerç (OMC)**, sobre la qual no hi va haver acord i que, per tant, no va veure la llum. Al seu lloc, a partir de 1947, es van obrir rondes de negociació per al desarmament aranzelari i l'expansió del comerç internacional en el marc de l'**Acord General de Tarifes i Comerç (GATT)**.

En els acords de Bretton Woods hi van participar tots els països aliats en la guerra, és a dir, també l'URSS i la Xina. No obstant això, després del final de la guerra l'URSS va ser separada del marc dels acords, cosa que també va succeir amb la Xina després del triomf de la seva revolució, el 1949.

2.3.2. El Pla Marshall

En aquest marc i després del triomf sobre les potències de l'Eix el 1945, els Estats Units van estar en condicions d'encapçalar políticament i militarment el bloc capitalista que sorgiria de la ruptura de l'aliança amb l'URSS, que al seu torn encapçalaria el bloc socialista.

En aquest clima de nova **Guerra Freda**, els Estats Units emprenen l'operació d'ajut econòmic internacional més important de la història: el **Pla Marshall**, anomenat així pel general Marshall, que el va dirigir.

L'objectiu era reconstruir les regions devastades d'Europa i frenar l'expansió del comunisme (doctrina Truman). Per a això, a més d'intervencions militars directes a Grècia i Turquia, es va posar en marxa el pla de reconstrucció accelerada.

El Pla Europeu de Recuperació (Pla Marshall) es va plantejar a Harvard el 5 de juny de 1947, pel secretari d'Estat general George Marshall. El Pla es va aprovar oficialment el 3 d'abril de 1948 i va durar fins al 30 de setembre de 1951. Va representar un gran volum de transferències de capitals, ajuts a fons perdut, préstecs i crèdits tous i condicions favorables per al comerç exterior dels països europeus afavorits: tots els de l'Europa Occidental menys Espanya i Portugal. Iugoslàvia va rebre certa ajuda. L'Europa Oriental quedava, des de llavors, en l'àmbit d'influència soviètic.

El Pla Marshall va permetre el desenvolupament i la reconstrucció de l'Europa Occidental, però també va tenir les seves contrapartides:

- Va consolidar definitivament la ruptura entre els aliats de la guerra (EUA, URSS, Anglaterra i França) i va obrir el període de Guerra Freda i de conflicte Est-Oest.
- Va imposar als països de l'Europa Occidental la constitució d'un bloc militar encapçalat pels Estats Units per tal d'enfrontar-se a l'URSS: l'Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord (OTAN, 4 d'abril de 1949).
- Els EUA van substituir Anglaterra en el seu imperi colonial a l'Àsia, amb una pràctica que des de llavors es va conèixer com a **neoimperialisme**, que combina la independència política i la sobirania nacional, amb la dependència econòmica i la lleialtat en política internacional.

De manera similar al Pla Marshall a Europa, els Estats Units van decidir col·laborar intensament en la reconstrucció d'un altre dels seus enemics en la guerra: el Japó.

El **Pla MacArthur** representa un procés similar a l'europeu i va contribuir, a més de la reconstrucció japonesa, a tancar el cercle capitalista entorn de l'URSS i, sobretot, a frenar l'expansió de la revolució xinesa a Orient.

Cal afegir-hi la Guerra de Corea (1950-53), en què el país va quedar dividit en dues zones, una capitalista i una altra comunista.

En aquest marc, i gràcies a l'impuls de la reconstrucció europea i japonesa, l'economia capitalista va viure una fase d'apogeu que va durar sense complicacions fins al 1967.

2.3.3. L'era de Bandung (1956-1975): descolonització i creació del moviment de països no alineats

Tanmateix, aquest és el període de retrocés històric més important del capitalisme: grans zones del món es desconexionen (en referència al concepte de desconexió encunyat per Samir Amin) del sistema capitalista i comencen processos de transició socialista al comunisme: l'Europa Oriental, la Xina, Corea del Nord, Vietnam, Cambotja i Laos, Cuba i, més endavant, alguns països africans (Etiòpia, Angola, Mali, Congo Brazzaville, Guinea, Burkina Faso, Moçambic, etc.).

El tractat d'amistat indi-soviètic (l'Índia és independent des de 1947), la col·laboració de l'URSS amb Egipte i, sobretot, la posició antiimperialista del **moviment de països no alineats** creat en la conferència de Bandung el 1956, amb la iniciativa de caps d'Estat de diversos països del Tercer Món entre, els quals Sukarno d'Indonèsia, Tito de Iugoslàvia, Nehru de l'Índia, Nasser d'Egipte, Chu En Lai de la Xina, etc. Aparentment, el sistema capitalista mundial, en ple apogeu econòmic, estava en clar retrocés polític internacional.

Per als països del centre sistèmic és, sens dubte, una època daurada: industrialització accelerada, creixement ràpid del PNB, augment del benestar de la població, etc.

S'estableix el model fordista a Europa i, fins a cert punt, al Japó, El comerç internacional creix sense traves aparents. L'economia de benestar i els alts nivells de desenvolupament econòmic i social són un fet.

En els països de la perifèria és l'era de la **descolonització**. El sistema es manté com a tal però canvia de forma. Els països colonitzats ho deixen de ser però continuen inserits en el sistema de manera perifèrica i subordinada.

La descolonització a l'Àsia, l'Àfrica, Amèrica i Oceania es produeix bàsicament en la dècada dels seixanta, però dura fins a la independència d'Angola, Moçambic i Guinea de l'imperi portuguès, el 1975, i de Namíbia, ja en la dècada dels noranta. Avui fins i tot perduren algunes situacions colonials de caràcter menor.

2.4. La crisi del sistema (1967-1973-1991)

- 1) Crisi als EUA
- 2) Crisi monetària internacional (1967-1973)
- 3) Primera fase de la generalització de la crisi: la crisi del petroli (1973-1982)

4) Segona fase de la generalització de la crisi: la crisi del deute extern

2.4.1. Crisi als Estats Units

L'apogeu va afavorir el creixement de la productivitat en tots els països del món, especialment en els més devastats per la guerra: Europa i el Japó. El creixement de la productivitat en aquests països va començar a ser superior que el dels Estats Units i, per tant, les seves mercaderies, a ser més competitives, fins i tot en el mercat nord-americà.

El 1967 els EUA registren un fort dèficit en la balança comercial. Alhora, aquest any els EUA ja es troben immersos en la seva guerra d'agressió al Vietnam, cosa que els provoca una forta sagnia econòmica.

La situació mostra que alguna cosa ha canviat. Els aliats «ajudats» de les dues dècades anteriors es comencen a convertir en perillosos competidors.

Això dóna lloc al fet que els Estats Units intentin de resoldre la situació establint reformes substancials en el marc de les activitats econòmiques internacionals. El primer és el que afecta el sistema monetari internacional.

2.4.2. Crisi monetària internacional (1967-1973)

La crisi econòmica interna dels EUA (inflació, atur) i la manca de competitivitat exterior (dèficit de la balança comercial i de pagaments) es van mirar de resoldre amb mesures de caràcter monetari: devaluant el dòlar.

Tanmateix, el dòlar no es podia devaluar sense afectar el conjunt del sistema monetari internacional, atès que era la unitat de referència per establir les paritats. I fins i tot més, era la principal moneda de reserva internacional, de manera que una devaluació tindria l'efecte immediat d'«empobrir» tots els països amb dòlars en les reserves.

El grau de deteriorament de l'economia nord-americana es fa palès amb les dues dades següents:

- Entre 1947 i 1968 els dòlars-bitllets a l'exterior passen de 6.400 milions a 35.700 milions.
- En el mateix període, el volum d'or en les reserves dels Estats Units passa de 24.600 milions de dòlars a 10.400 milions de dòlars.

La paritat fixa del canvi de dòlar per or establerta per l'FMI i pilar del sistema monetari internacional era la següent:

$$- 1 \text{ unça d'or fi} = 35 \text{ dòlars}$$

Aquest tipus de canvi estable es va mantenir durant tot l'apogeu. A més, altres clàusules de l'FMI, i per tant del sistema monetari internacional, establien:

- Garantia de lliure convertibilitat exterior de les monedes nacionals per dòlars.
- Garantia pel Banc Central dels Estats Units de la conversió de dòlars en or necessitat d'aprovació per part de l'FMI de qualsevol devaluació o revaluació.

Davant del deteriorament de la situació econòmica americana i de la seva implicació creixent en la Guerra del Vietnam (de la qual els Estats Units sortirien derrotats), alguns països van començar a sol·licitar la conversió dels dòlars de reserva en or. Entre d'altres, França, governada llavors pel general De Gaulle. La cotització de l'or en el mercat lliure (Borsa de Londres) tampoc no parava de créixer, i va arribar a superar els 40 dòlars/unça.

Davant de l'allau de conversions de dòlars en or i per l'evidència de la crisi, el president Nixon vulnera els tractats internacionals, en concret el de l'FMI, i decreta el 1971 (15 d'agost) la suspensió de la convertibilitat de dòlars en or. Era la primera ruptura important de les regles del joc.

Va anar seguida de dues ruptures més, en forma de devaluacions:

- **1a. devaluació:** el 18 de desembre de 1971 el Govern dels EUA decideix devaluar el dòlar, que passa a tenir una paritat d'1 unça d'or fi = 38 dòlars.
- **2a. devaluació:** el febrer de 1973 el Govern dels EUA decideix una segona devaluació, en la qual la paritat seria d'1 unça d'or fi = 42,2 dòlars.

De fet, després de la segona devaluació es va poder donar per mort i desaparegut per sempre el sistema monetari internacional ideat a Bretton Woods. Aquestes devaluacions van tenir repercussions altament negatives per a l'economia de nombrosos països, en particular per als que tenien reserves constituïdes bàsicament per dòlars (com va ser el cas d'Espanya) o per a als que tenien com a principal activitat el comerç exterior (com era el cas dels països exportadors de petroli).

En substitució del patró dòlar/or es va establir la llibertat absoluta, el no-patró, és a dir, la **flotació de les monedes**, que ha imperat fins als nostres dies i que representa l'ajustament diari (es podria dir instantani) de paritats segons el mercat canviari. (Una excepció a aquesta plena llibertat de flotació va ser el sistema monetari europeu, amb bandes restringides de flotació per a cada una de les monedes. Per això la fragilitat davant dels especuladors internacionals.)

En definitiva, els primers embats de la fi de l'apogeu i del començament de la crisi econòmica mundial, van tenir lloc als Estats Units i van liquidar una de les principals institucions de la postguerra: el sistema monetari internacional. La crisi seguiria, a partir de llavors, altres camins.

2.4.3. Primera fase de la generalització de la crisi: la crisi del petroli (1973-1982)

La inestabilitat monetària mundial, amb la consegüent crisi del sistema monetari internacional, va obeir bàsicament a la crisi de l'economia nord-americana. La resta del món, el Japó i l'Europa Occidental principalment, encara es trobava en ple apogeu. Tanmateix, la crisi es generalitzaria ràpidament.

Les devaluacions del dòlar van perjudicar en general tots els països capitalistes (excepte els EUA) que posseïen dòlars en reserva i hi comerciaven. Un dels grups més afectats va ser precisament el de **els països exportadors de petroli**. En efecte, la devaluació els obligava a vendre més per obtenir el mateix, o bé a vendre el mateix per guanyar menys. S'empobrien per una mesura externa a les seves economies. La guerra araboisraeliana va enfrontar els principals països àrabs productors de petroli amb els EUA i el Regne Unit, que havien donat suport als israelians.

Aquesta situació, unida a l'increment dels nolis del petroli, va permetre la presa de consciència col·lectiva dels països exportadors de petroli agrupats en l'OPEP, que van decidir adoptar mesures que pal·liessin la situació. Es tractava de posar fi a la política d'energia barata i d'establir un ajustament de preus que fos prou remunerador per als productors. Aquesta iniciativa coincideix amb els interessos dels Estats Units, motivats per una doble preocupació:

- Provocar un increment de costos en els països europeus i el Japó, forts competidors en el mercat internacional.
- Invertir la tendència en la contracció de les reserves petrolieres americanes i incrementar el preu del petroli per fer rendibles les explotacions marginals, especialment les d'Alaska.

La conjunció d'interessos nord-americans i de l'OPEP va llançar l'escalada de preus del petroli. El 16 d'octubre de 1973, en plena guerra araboisraeliana del Yom Kippur, l'OPEP decideix augmentar el preu de 3,45 dòlars/barril a 5,5 dòlars. Aquesta escalada es mantindria fins al 1977, i els preus van anar augmentant successivament fins a 9,31 dòlars, 10,14 dòlars i 12,7 dòlars. Els anys 1977 i 1978 van ser d'estancament dels preus. Però el 1979, després de l'enderrocament del xa i de l'establiment d'una república islàmica a l'Iran, la crisi empitjora i torna a augmentar el preu fins a 14,54 dòlars/barril, fins a assolir el sostre màxim el 1982, amb un preu de 34 dòlars/barril.

Els efectes d'aquesta política van ser diversos segons els països, però van tenir la virtut de **generalitzar la crisi a tot el sistema capitalista**. Els principals efectes van ser els següents:

- Fort increment de costos energètics en els països consumidors, el Japó, l'Europa Occidental i bona part dels països de la perifèria, amb el conse-

güent encariment de la producció interna i el descens de la competitivitat, en aquest cas a favor dels països productors de petroli, com els Estats Units.

- Explotació de recursos petrolers no rendibles en l'època de la política d'energia barata: jaciments d'Alaska, mar del Nord (Anglaterra, Noruega), Mèxic, etc.

L'anomenada crisi del petroli va donar lloc a la generalització mundial de la crisi. Els seus efectes més destacats van ser l'increment de costos, seguit del tancament d'empreses no competitives en tots els països europeus i, en segon lloc, als EUA, el Canadà i el Japó.

Un altre element d'aquesta generalització de la crisi va ser la combinació atípica d'augment de l'atur paral·lel a l'augment de la inflació, en un clima general d'estancament. Aquest fenomen es va anomenar estanflació i va afectar tots els països del centre del sistema.

2.4.4. Segona fase de la generalització de la crisi: la crisi del deute extern

Un efecte derivat de l'increment dels preus de petroli va ser la gran centralització de divises en mans dels magnats i els governs dels països petrolers: els petrodòlars, que van fluir activament cap a la banca internacional, japonesa i europea, però principalment nord-americana.

A fi de rendibilitzar els seus enormes dipòsits, la banca privada internacional es va llançar en la dècada dels setanta a una política de concessió de préstecs i crèdits als països i les empreses que els sol·licitessin, a baix tipus d'interès, amb la clàusula de variabilitat d'aquest tipus.

La substitució en l'administració nord-americana de Carter per Reagan va representar un canvi dràstic en la política econòmica que va passar d'**una política de taxes d'interès baixes a taxes d'interès altes**. Això va afectar durament els deutors, les empreses i els estats del Tercer Món, principalment.

L'evolució de la **taxa d'interès** va ser la següent:

1978	1,13%
1979	0,63%
1980	0,57%
1981	6,44%
1982	7,09%
1983	6,52%

1984	6,54%
------	-------

Aquest canvi de política, amb l'adopció de mesures ultraliberals, va tenir una profunda **repercussió en l'Amèrica Llatina**.

La pujada de les taxes d'interès va afectar molt significativament els països de l'Amèrica Llatina, que havien estat els més afavorits en l'època de concessions creditícies fàcils. D'un dia per l'altre, el que era un deute fàcilment assumible es va convertir en un dur llast per a cada una de les economies llatinoamericanes i d'altres països de la perifèria. El servei del deute no va trigar a assolir límits elevadíssims. Mèxic va ser el primer país a declarar-ne una **moratòria**, el 1982 que va estendre el pànic als mercats financers i va fer que s'apliqués l'exemple en altres països de la regió. El problema del deute havia nascut. Les empreses privades, incapaces de pagar el deute, el van transferir als seus estats respectius, els quals assumien, a més del **deute públic**, l'anomenat **deute privat públicament garantit**. Els mateixos estats, per poder afrontar el pagament del servei del deute, encara s'endeutaven més. Aquesta situació va conduir l'Amèrica Llatina i altres països perifèrics cap a la catàstrofe, cap al que s'ha batejat com la dècada perduda.

Els països més endeutats del Tercer Món (no del món, perquè el país més endeutat del món són els EUA) eren Mèxic i el Brasil, amb prop de 100.000 milions de dòlars cada un. L'Argentina, Veneçuela, Xile, Colòmbia, el Perú, l'Equador, Nicaragua, Bolívia, Costa Rica, Jamaica i l'Uruguai seguien per aquest ordre en l'Amèrica Llatina.

Un deute d'aquesta magnitud representava substancials **percentatges del PNB** de cada país: el 76% del PNB a Mèxic, el 51% a l'Argentina, el 66% a Veneçuela, el 120% a Xile, el 90% a Bolívia, el 198% a Nicaragua, el 97% a Costa Rica, el 147% a Jamaica i percentatges inferiors al 50% però superiors al 30% a la resta dels països. Això implicava que la producció nacional estava pràcticament hipotecada en tot Amèrica Llatina.

Però el que és rellevant no és només la suma global del deute, sinó el **servei del deute**, és a dir, el que anualment es paga en concepte d'interessos, altres costos i devolució del principal. Aquest servei és el que representa una autèntica sagnia financera per als països deutors. El finançament del servei del deute només es pot fer amb les divises que obté el país fonamentalment a través de les exportacions.

Els percentatges més significatius de **servei del deute respecte de les exportacions** el 1987 van ser els següents:

Argentina	64,1%
Mèxic	51,1%
Brasil	41,8%
Veneçuela	37,1%
Xile	37,1%
Equador	33,9%

Jamaica	32,7%
Colòmbia	31,5%
Bolívia	30,4%
Costa Rica	28,9%
Uruguai	22,6%
Perú	20,5%
Nicaragua	12,9%

Els baixos percentatges del Perú i Nicaragua es deuen a situacions polítiques diferenciades. Al Perú, el govern d'Alan García va decidir pagar com a servei del deute només un percentatge fix de les exportacions, mentre que a Nicaragua la guerra desencadenada per la contrarevolució feia impossible afrontar regularment el pagament del servei del deute. Per la seva banda, Fidel Castro va arribar a patrocinar la cessació de tot pagament del servei del deute.

Si es té en compte que amb els ingressos per exportacions s'han de pagar les despeses per importacions, podem comprovar que l'impacte de la crisi del deute es va haver de reflectir necessàriament en la contracció d'aquestes últimes, que es van reduir considerablement durant la dècada dels vuitanta. Però aquesta no va ser l'única reducció. Una altra, encara més significativa, va ser la caiguda en picat dels fluxos de capital estranger a l'Amèrica Llatina.

El pagament del servei del deute per part dels països perifèrics endeutats va representar un important flux de capitals des de la perifèria cap al centre, pels canals de la banca internacional privada.

Principals bancs creditors

Alguns dels principals bancs creditors van ser els següents:

- Estats Units: First National City Bank of New York, Chase Manhattan Bank, Hanover, Morgan, Chemical New York, Bankers Trust New York, First Chicago, Continental Illinois, Security Pacific, Bank of America.
- Regne Unit: Barclays, Lloyd's, Midland, National Westminster.
- Alemanya: Deutsche Bank, Commerz Bank, Dresdner.
- Suïssa: Credit Suisse, Swiss Bank, Union Bank.
- Japó: Bank of Tokyo, Daichi Kangyo, Fuji Bank, Industrial Bank.
- Altres bancs creditors eren de França, Holanda, Bèlgica, Itàlia, Suècia, Espanya, etc.

Aquest transvasament de capitals va donar lloc a un aprofundiment de la crisi en els països del Tercer Món i a un cert fre de la crisi en el centre. Tanmateix, l'anomenada crisi del deute no va ser res més que un pas més en la generalització i l'aprofundiment de la crisi econòmica mundial. La resolució relativa del problema del deute, amb la renegociació del deute i sobretot gràcies

a l'aplicació del **Pla Brady** (les condicions del qual feien menys oneros el pagament del servei del deute i, de fet, permetien de satisfer els bancs creditors sense arruïnar els estats deutors, gràcies a una intervenció directa en el procés del govern dels estats, que garantia cobraments i pagaments, respectivament), no va representar el final de la crisi sinó una etapa més de la seva evolució.

2.5. La crisi a final dels vuitanta: fi del socialisme i enfonsament de l'URSS

El pas següent en la generalització mundial de la crisi va afectar, paradoxalment, els països no capitalistes. Els països del bloc socialista van sucumbir, a més de per profundes raons estructurals internes, per l'impacte de la crisi mundial.

La caiguda del mur de Berlín a l'octubre del 1989 i la reunificació d'Alemanya és el signe més explícit de la fi de la guerra freda i l'eixamplament del capitalisme en l'àmbit mundial, fet que suposarà obrir el camí a la plena mundialització capitalista de l'economia i la societat, sense rivals sistèmics: la globalització.

Durant el període de transició al capitalisme s'identifiquen dos models clarament diferenciats. Per un costat el cas de la República Popular de la Xina es basarà en un procés controlat per l'Estat, que dirigirà centralitzadament el procés de transició al capitalisme mitjançant un control polític fort. Es va reivindicar primer una transformació econòmica cap al capitalisme i es va decidir posposar la democratització per més endavant (la Xina encara es troba en un estat totalitari). Tanmateix, la Xina ha esdevingut, en un breu període de temps, una potència mundial industrial, amb expectatives de convertir-se en un futur pròxim en la primera economia del món. La seva base competitiva està fonamentada en una enorme força de treball amb salaris molt baixos.

Al seu torn, el model de la Unió Soviètica basarà el seu procés d'inserció al capitalisme en el que es va anomenar la Perestroika. Aquest procés, al contrari del cas xinès, primer procedirà a obrir les llibertats polítiques del país (establiment d'un estat de dret) per posteriorment procedir a la inserció econòmica del país al capitalisme. El resultat va ser totalment imprevist. A principis dels noranta l'imperi soviètic es desmembrarà fins a la seva dissolució. Les diferents repúbliques socialistes assoliran ràpidament la seva independència. L'hereu de l'URSS serà Rússia, país que s'inserirà al capitalisme amb l'avantatge de l'explotació dels seus importants recursos naturals. I no menys important, l'herència de l'enorme exèrcit soviètic, amb capacitat nuclear de destrucció massiva.

Aquesta situació va provocar un autèntic canvi en l'ordre internacional i va donar lloc a un fort desequilibri internacional, perquè deixar sense contrapès la principal potència econòmica i militar del món occidental: els Estats Units. La desaparició del bloc de l'Est és la fi de la guerra freda.

Web recomanada

Transformació de la Xina
[https://
en.wikipedia.org/wiki/
Chinese_economic_reform](https://en.wikipedia.org/wiki/Chinese_economic_reform)

Web recomanada

Dissolució de l'URSS
[https://
en.wikipedia.org/wiki/
Dissolution_of_the_Soviet_Union](https://en.wikipedia.org/wiki/Dissolution_of_the_Soviet_Union)

2.6. De les crisis financeres dels noranta a la Gran Recessió del segle XXI

D'aquest nou ordre ha aparegut la rivalitat econòmica entre els Estats Units, Europa i el Japó, els principals elements en pugna en l'Organització Mundial de Comerç, sobretot pel que fa als acords en matèria agrícola i de serveis, les guerres comercials, l'especulació monetària, etc. En aquest nou procés, l'enfrontament ja no és entre blocs socialment i econòmicament antagònics, sinó entre països i blocs de països capitalistes.

En cada un d'aquests països la crisi reapareix després d'haver circulat per l'Amèrica Llatina i altres països del Tercer Món. Les taxes de creixement tornen a caure i el 1993 mostraran decreixements en algunes economies. Es frena la inversió, augmenta l'atur, els límits del qual són els més elevats de la història, i no s'aconsegueix dominar plenament la inflació.

És a dir, la crisi torna a manifestar-se plenament on es va originar: al centre del sistema, i adopta la típica forma d'una crisi de superproducció d'àmbit mundial. La seva evolució va donar lloc a una forta pugna entre els tres grans blocs capitalistes per perdurar en el futur com a potències i per guanyar posicions en un mercat mundial la construcció del qual ja sembla inexorable.

Però la mateixa crisi fa passar a primer pla un altre tipus de problemes, com ara l'hegemonia militar nord-americana, principal basa que pot jugar aquest país per mantenir l'hegemonia mundial, davant l'ascens de la competitivitat japonesa i europea. Tot això acompanyat d'un renovat paper dels Estats Units com a «gendarme» mundial (l'Iraq, Líbia, Panamà, Somàlia, Iugoslàvia, Palestina, etc.) amb l'aval de l'ONU.

En virtut d'aquest nou escenari, amb una enorme especulació financera a escala mundial, les crisis adopten formes relativament noves: crisis borsàries i financeres.

Durant tots aquests anys tindrem una seqüència de crisis molt notable:

- Crisi a Mèxic (1994), anomenada efecte tequila.
https://en.wikipedia.org/wiki/Mexican_peso_crisis
- Crisi al Japó i a l'Àsia oriental i del sud-est (1997), que va afectar durament Corea del Sud, Taiwan, Malàisia, Tailàndia, les Filipines i Indonèsia, i que va frenar l'aparent desenvolupament sostingut dels denominats països emergents.
https://en.wikipedia.org/wiki/1997_Asian_financial_crisis
- Crisi a Rússia (1998), anomenada crisi del ruble, en què es combina la crisi financera amb el caos econòmic i social provocat per l'abandonament del

socialisme i l'aparició de nombroses màfies que s'incrusten en el poder i organitzen el país per al seu estricte benefici.

https://en.wikipedia.org/wiki/1998_Russian_financial_crisis

- Un efecte de la crisi russa va ser la crisi al Brasil (1998), amb la consegüent devaluació del real, que fa trontollar el Mercosur.
- Crisi a l'Argentina (1999-2001), de caràcter financer però amb origen i efectes summament nocius sobre el conjunt de l'economia i de la societat desestructurada i en vies de ràpida desindustrialització.
https://en.wikipedia.org/wiki/1998%E2%80%932002_Argentine_great_depression

Totes aquestes crisis financeres seran senyals precursors de la gran depressió sistèmica que s'inicia l'any 2007. Cal dir que en tots els casos, l'FMI ha estat l'organisme internacional encarregat de resoldre el problema. És a dir, un organisme públic, finançat amb els impostos que paguen els ciutadans dels països membres, resol les crisis financeres, que afecten els financers, els inversors, els bancs, les companyies d'assegurances, els fons de pensions privats, etc.

Aquesta és una contrarietat més de la situació: el discurs liberal afavoreix la privatització i la primacia del mercat, però quan sorgeixen dificultats, quan d'acord amb la seva pròpia teoria els que es van arriscar haurien de fer fallida i sucumbir, no dubten d'adreçar-se al sector públic perquè els tregui de la cuita. Així, el discurs neoliberal dominant s'acompanya contradictòriament de la màxima actuació pública mundial de la història.

A partir de 1992 comença un nou cicle del capitalisme en l'àmbit mundial. Les característiques d'aquest nou cicle comencen a dibuixar-se, i presenten alguns trets destacats:

- Els Estats Units pugnen per mantenir l'hegemonia mundial, cosa que aconsegueixen exercint un paper cada vegada més intervencionista en l'exterior i prescindint, de vegades, fins i tot de l'aval de l'ONU. És el cas de la intervenció a Iugoslàvia, de la tensió amb la Xina, la guerra de l'Iraq, etc.
- Econòmicament, es manté una certa pugna entre els tres grans blocs capitalistes, que repercuteix en organismes internacionals com l'FMI, el Banc Mundial i l'OMC, però sobretot en l'ONU, que cada vegada es mostra més inoperant a causa del gairebé abandonament per part dels Estats Units de les seves obligacions respecte d'aquest organisme internacional. Tanmateix, aquesta pugna no altera la tendència fonamental del sistema: la mundialització.
- Els països sorgits de la desintegració del món socialista s'integren d'una manera diferent en el sistema capitalista mundial: la major part de l'Europa central i oriental tendeix a incorporar-se al centre del sistema. D'altres,

com els caucàsics i els asiàtics, s'integren clarament en la perifèria. El cas de Rússia és dubtós. Per ara, aquest país està submergit en un profund caos intern, resultat de l'existència d'una burgesia capitalista que es crea sobre la base de l'antiga nomenclatura del partit i l'Estat. La seva inserció en el sistema mundial apunta més cap a una situació de tipus perifèric, amb la peculiaritat que Rússia continua essent una primera potencia en l'àmbit militar. Sigui com sigui, tots aquests països del bloc socialista han iniciat una transició cap al capitalisme, i per això són coneguts com **els països en transició**.

- L'economia capitalista en conjunt es veu assetjada per un nou problema: les crisis financeres, derivades de la lliure mobilitat del capital mundial i de l'especulació borsària i monetària, que ha donat lloc a crisis financeres des de 1997 fins a 2001, com ara les del Japó, Corea del Sud, Tailàndia, Malàisia, Indonèsia, Rússia, el Brasil i l'Argentina. És a dir, una important inestabilitat en els mercats financers.

Enfront d'aquest estancament, la major part dels països capitalistes aprofundiran en els processos de liberalització financera i monetària que varen iniciar a principi dels anys vuitanta. Sobretot destacarà la important desregulació en el sector financer, bancari i immobiliari, i, per tant, suposa l'inici d'un llarg període d'especulació financera i immobiliària a escala global. Aquesta desregulació, juntament amb la inserció del bloc de l'Est al capitalisme i amb l'aparició de les tecnologies digitals a partir de la meitat de la dècada dels noranta i que suposaran una autèntica transformació de l'*statu quo* empresarial, l'economia mundial veurà repuntar la seva economia durant tota la segona meitat dels noranta fins a una mica més enllà de la meitat de la primera dècada del segle XXI.

La liberalització dels mercats financers i monetaris s'inicia amb la liberalització dels mercats canviaris de principi dels setanta amb la ruptura dels acords de Bretton Woods. Aquesta vindrà seguida per la liberalització del mercat d'obligacions a partir dels vuitanta, la dels tipus d'interès a llarg termini. Per fer front a les incerteses de les esmentades liberalitzacions, a partir dels anys noranta emergirà un enorme mercat de productes derivats que inicialment es basaran en l'evolució del tipus d'interès, s'ampliarà el seu àmbit d'actuació a la borsa de valors, i finalment els derivats arribaran als crèdits hipotecaris amb les famoses *subprimes* als Estats Units. Si tenim en compte que inicialment el mercat de derivats es desenvolupa per fer front a la cobertura de riscos com a conseqüència dels processos de liberalització, finalment es revelen com uns mercats summament especulatiu i que afectaran a tots els sectors. Des del sector canviari, passant pels mercats energètics, de matèries primeres, alimentaris... En definitiva, passaran de ser fonts inicials de cobertura a ser fonts tremendament especulatiu.

Per un altre costat un nou fenomen es desenvoluparà amb força a principi de segle: la *titulització*. Es tracta d'un muntatge financer que consisteix a emetre títols lligats a una cistella d'actius (en anglès, *securitization*). Durant els anys següents els actius més utilitzats seran els crèdits hipotecaris, la gestió dels quals serà substituïda de l'habitual feta pel sector bancari, per uns fons de cobertura (*hedge fund*) especulatius, aprofitant les asimetries d'informació entre els venedors i els compradors d'aquests fons.

Tot aquest mercat de derivats tindrà una conseqüència molt important: l'economia financera augmentarà de tal manera que en poc temps quadruplicarà l'economia real.

	2002	2003	2004	2005
Economia financera				
Mercats derivats	693,1	874,3	1.152,3	1.406,9
Mercats de canvis	384,4	533,4	533,4	566,6
Mercats financers	39,3	33,3	42,3	51
Economia real				
PIB mundial	32,3	37	41,6	44,8
Total	1.149,1	1.478	1.793	2.069,5

Cal dir que el paper de la banca privada oligopolística i mundial jugarà un paper fonamental en l'expansió de tot el mercat de derivats, a través de l'exercici de les seves quotes de mercat. Així doncs, amb tot aquest procés, les finances es fan globals i per tant els capitals es mouran lliurement en la cerca de la màxima rendibilitat.

Fonamentalment els beneficis de l'economia real fluiran cap als mercats financers en busca de quotes altes de rendibilitat. Mitjançant els mercats financers, aquests excedents serviran per a finançar els crèdits del consumidors (les famílies), les inversions directes (grans corporacions) i els bons del tresor (sector públic).

Així, els tres sectors: famílies, empreses i sector públic, assoliran quotes d'endeutament insostenibles motivades per un extraordinari volum d'estalvi mundial amb tipus d'interès molt baixos, una disminució generalitzada a l'aversion al risc, una desregulació del sector immobiliari i hipotecari, juntament amb una desregulació dels mercats financers i bancaris.

Web recomanada

Fons de cobertura o *hedge fund*

https://es.wikipedia.org/wiki/Fondo_de_cobertura

Web recomanada

La crisi de les hipoteques
https://en.wikipedia.org/wiki/Subprime_mortgage_crisis

En aquest context, la crisi torna als Estats Units en el sector financer, a Wall Street, l'any 2007, s'estén ràpidament per tota l'economia mundial i dona lloc al que es coneix com la Gran Recessió. La major crisi econòmica després del a crisi del 1929, que ràpidament afectarà l'economia real i provocarà una caiguda del PIB mundial el 2009 del -3,7%.

Per altra banda, la crisi obrirà una forta discussió amb relació al nivell d'endeutament dels països. En concret, la polèmica sobre les polítiques d'austeritat i la seva relació amb el creixement econòmic seran molt intenses.

Article recomanat

Els economistes Carmen M. Reinhart i Kenneth S. Rogoff publiquen, el 2010, un article de referència en el qual fan una defensa molt activa de les polítiques d'austeritat per a garantir el creixement econòmic.

«Growth in a Time of Debt». <http://www.nber.org/papers/w15639.pdf>

Alternativament, altres aportacions discutien l'oportunitat d'aplicar polítiques d'austeritat en un context recessiu.

Article recomanat

Els economistes Thomas Herndon, Michael Ash i Robert Pollin publiquen, el 2013, un article de referència en el qual fan una crítica molt severa a les polítiques d'austeritat com a mecanisme que frena el creixement econòmic.

«Does High Public Debt Consistently Stifle Economic Growth? A Critique of Reinhart and Rogoff». http://www.peri.umass.edu/fileadmin/pdf/working_papers/working_papers_301-350/WP322.pdf

En aquesta línia, un dels efectes més negatius de la crisi és la resposta dels governs davant la gestió del fort endeutament de la majoria dels països. La major part dels governs inicien una política de contracció fiscal, basada en dràstiques retallades en les despeses públiques que atemptarà directament contra els pilars dels països del centre: l'estat de benestar.

En suma, la crisi no ha tocat fons i resoldre-la exigirà una profunda remodelació de les regles de joc internacionals. Cal suposar que aquesta resolució representarà un pas més en el camí de la mundialització, amb la consegüent pèrdua d'influència dels estats «nacionals» i la construcció d'unes noves regles de joc econòmic en el món. La crisi obre el camí a la mundialització; els estats la frenen.

En conclusió: lluny d'haver «finalitzat la història», entrem en un nou cicle el desenvolupament i la meta final del qual encara són summament incerts.

3. La mundialització

El final de la Guerra Freda i l'enfonsament del procés de transició socialista a la Unió Soviètica i altres països europeus han provocat un canvi transcendent en el món: per primera vegada en la història,

el capitalisme apareix com a únic mode de producció dominant a escala planetària, sense rivals ni alternatives a curt termini.

Aquesta situació no implica que el capitalisme hagi triomfat ni que sigui el millor sistema econòmic, polític i social possible. Al contrari, el capitalisme demostra fins a la sacietat, i els fets també ho corroboren, que fracassa estrepitosament quan es tracta d'assegurar el benestar i, fins i tot, la simple supervivència del **conjunt de la humanitat**.

Més de mil milions de persones viuen per sota del llindar de la pobresa, segons dades d'organismes internacionals com el PNUD o el Banc Mundial. I més de tres mil cinc-cents o quatre mil milions viuen en situació de pobresa i subdesenvolupament. S'argumenta, d'altra banda, que és impossible generalitzar el patró de desenvolupament dels països més rics al conjunt del món, perquè aquest desenvolupament **no seria sostenible** materialment, atesos els efectes sobre els recursos no renovables i el caràcter destructiu del medi ambient. Aquesta situació, per tant, en termes humans globals, comporta la realitat d'un fracàs del capitalisme en general.

Algunes característiques del procés de mundialització es resumeixen en les **deu tesis** que s'exposen a continuació i que agrupem en diferents apartats:

Culminació del procés històric

- La mundialització és la culminació del procés històric d'expansió del capitalisme i l'efecte de les seves pròpies lleis econòmiques.

La infraestructura de la mundialització

- Hi ha la base tecnicomaterial per a la mundialització.
- El model d'industrialització sobre el qual es fonamenta la mundialització econòmica té efectes perversos: la destrucció del medi ambient i l'esgotament dels recursos no renovables.

La globalització productiva: les empreses multinacionals

- Les empreses multinacionals són l'agent actiu del procés de mundialització econòmica.

Citació

El punt *La mundialització* correspon a un ampli extracte de l'article del qual sóc autor «Diez tesis sobre la mundialización», publicat en el llibre *Mundialización: diez tesis y otros artículos*.

Ed. Icaria. Barcelona, 1996.

La globalització comercial

- El mercat mundial encara no existeix plenament: en l'actualitat s'assisteix a un procés de transició del comerç internacional a la formació d'un autèntic mercat mundial.

La globalització financera

- La mundialització requereix la mobilitat lliure del capital a escala mundial. Aquest és un dels aspectes en què el procés està més avançat

La no-globalització de la força de treball

- La mundialització requereix la mobilitat lliure de la força de treball a escala mundial. Aquest és un dels aspectes en què el procés està més endarrerit.

Efectes de la mundialització sobre el desenvolupament econòmic i sobre l'Estat

- El procés de mundialització augmenta la polarització entre rics i pobres i aprofundeix el desenvolupament desigual.
- L'obstacle principal que s'oposa a la mundialització econòmica en els nostres dies és la pervivència dels estats «nacionals», que permeten la subsistència de condicions internes diferents en cada país i que, per tant, dificulten l'homogeneïtzació mundial.
- En l'actualitat el món passa per un complex PROCÉS DE TRANSICIÓ des del predomini de les economies de base nacional fins a la plena hegemonia de la mundialització econòmica i social, els principals obstacles de la qual no provenen de la infraestructura tecnomaterial ni de les relacions pròpiament estructurals (propietat, divisió del treball, producció, distribució, consum), sinó de la resistència dels estats «nacionals» a desaparèixer.

3.1. Culminació del procés històric

Tesi 1

La mundialització és la culminació del procés històric d'expansió del capitalisme i l'efecte de les seves pròpies lleis econòmiques.

La globalització econòmica, tal com es designa avui en la interdependència econòmica creixent entre diferents estats, és l'expressió d'un fenomen de més abast que la simple interconnexió **entre estats**. Al meu parer, representa **la culminació a escala planetària del procés d'expansió capitalista**.

Aquest procés va començar farà poc més de dos segles amb la creació dels primers **mercats locals** d'empreses capitalistes en algunes ciutats europees. El creixement de la producció i l'agulló de la competència van originar un segon procés, de gran transcendència, que va portar a la constitució dels **mercats interiors** de cada estat, nacional o no, que protegia les seves empreses davant l'exterior i, en teoria, garantia internament la lliure mobilitat de mercaderies, capitals i persones sense cap tipus de traves.

La consolidació dels mercats interiors i els seus estats centrals corresponents va donar un gran impuls al desenvolupament capitalista i el va caracteritzar fins a pràcticament els nostres dies, en què fins i tot continua present el mercat interior com a terreny de la competència entre empreses nacionals i... «estrangeres».

La protecció dels mercats interiors va comportar la creació d'una base segura i sòlida per a desenvolupar el capitalisme **nacional** en les principals potències econòmiques d'Europa, Amèrica i el Japó, primer en la seva fase concurrencial i, al final del segle XIX, en la fase monopolista.

Paral·lelament a la consolidació d'aquests mercats interiors es va desenvolupar un important procés d'expansió «exterior» del capitalisme. És a dir, els capitals de les potències capitalistes europees s'havien de rendibilitzar fora de les seves fronteres. Així sorgeix l'**imperialisme** i la primera gran ona d'expansió capitalista mundial. Tanmateix, **l'imperialisme no mundialitza el capitalisme**, no crea un mercat mundial ni un únic terreny per al desenvolupament de la competència entre capitalistes. Al contrari, l'imperialisme crea vedats colonials tancats de cada potència i exacerba la rivalitat entre potències, cosa que dóna lloc a dues guerres mundials.

L'imperialisme té dos efectes fonamentals en la creació de les bases de la mundialització:

- Destrucció de les economies dels països colonitzats i implantació d'economies dependents de la metròpoli, distorsionades envers l'especialització productiva (monocultiu o monoproducció) i orientades a l'exportació
- Com a resultat d'aquesta destrucció i de la inserció dels pobles colonitzats en l'esfera d'influència capitalista es crea un **sistema capitalista mundial**, en què les estructures economicosocials dels països colonitzadors –centre

del sistema– s'imposen sobre les estructures econòmicosocials dels països colonitzats –perifèria del sistema.

L'enfortiment dels estats capitalistes del centre del sistema i la seva rivalitat per controlar cada vegada més territoris en la resta del món, va caracteritzar la història de la humanitat fins, com a mínim, el final de la Segona Guerra Mundial. A partir d'aleshores sorgeix una nova manera d'entendre el domini exterior: el **neoimperialisme**, que combina la dependència econòmica amb la independència i la sobirania política dels pobles excolonitzats. Així sorgeix el sistema en la seva substància econòmica més estricta. La interdependència entre centre i perifèria és bàsicament dependència de la perifèria respecte del centre, però el més transcendent és l'intent de generalitzar l'obertura comercial i financera d'uns països del centre respecte dels altres.

En aquesta nova fase, el capital, l'expansió del qual continua essent imprescindible, comença a topar en el necessari camí cap al creixement, amb les traves imposades pels mateixos estats «nacionals». Es tracta d'alliberar el comerç internacional, d'abolir al màxim les traves per al lliure moviment de capitals i, en suma, de crear les condicions per formar un **mercat mundial** únic, en el si del qual es desenvolupin sense obstacles la competència i la confrontació entre les diferents empreses productives i fraccions del capital. Aquest llarg procés és el que avui en dia està en curs i s'enfronta a la resistència obstinada dels estats centrals sorgits en etapes anteriors al desenvolupament capitalista, i que responien per tant a altres necessitats històriques. Aquesta és la contradicció més important de la nostra època per a l'evolució del capitalisme: la **contradicció entre la mundialització de l'economia i la persistència dels estats centrals**.

Teòricament, aquest procés implica la culminació de la internacionalització del cicle complet del capital, en els seus tres aspectes:

- **Internacionalització del capital-mercaderia**, afavorida pel desenvolupament del comerç internacional i, sobretot, per la creació de les bases per a la formació d'un autèntic **mercat mundial**.
- **Internacionalització del capital-diners**, la consolidació del qual té lloc gràcies a la lliure mobilitat internacional dels capitals, impulsada per la inversió estrangera, l'acció de les empreses multinacionals, els préstecs i els crèdits internacionals i, en última instància, per la vigència gairebé universal d'un sistema monetari que determina l'economia interior de cada país.
- **Internacionalització del capital productiu**, que dóna lloc a la segmentació de la producció en diversos països, per tal de maximitzar beneficis i minimitzar costos, i que ha estat possible gràcies a l'existència d'una base material –productiva, de transports i comunicacions, tecnològica– que ho permet.

Aquests tres processos són, a un nivell superior, semblants als que es van donar en l'interior dels principals països capitalistes desenvolupats en el període de formació dels seus mercats interiors i la seva constitució com a estats nació moderns. En aquell període es va haver de lluitar contra les traves i les condicions d'origen feudal o mercantilista que s'oposaven a l'expansió lliure del capital. Avui, a escala mundial, el capital ha de lluitar contra les traves i condicions que els estats centrals oposen a la seva lliure expansió. En aquesta confrontació confusa, entre una tendència de fons necessària per a l'expansió del capital i una altra tendència de fons que intenta de sostenir la sobirania dels estats centrals, es desenvolupa el procés de mundialització, amb dificultats immenses que ha de superar inexorablement, abatent els obstacles que representen les fronteres nacionals per a la seva expansió.

Això planteja un problema addicional: és possible l'aparició d'un estat supranacional, fins i tot d'un estat mundial? És un tema crucial que no s'observa ni s'estudia degudament i que, tanmateix, és el veritable quid de la situació actual.

3.2. La infraestructura de la mundialització

Tesi 2

Hi ha la base tecnicomaterial per a la mundialització.

El procés de mundialització econòmica s'estableix sobre bases estructurals: mundialització de la propietat, del procés productiu, de la divisió del treball, de la salarització, etc., però no n'hi ha prou. També cal que es donin els canvis pertinents en la superestructura del sistema, sobretot en els estats; també cal que hi hagi un suport físic, material, sobre el qual desenvolupar-se. És a dir, és necessària una infraestructura que permeti la mundialització.

Ja es disposa d'aquesta infraestructura. **La tecnologia moderna és el suport del procés de mundialització** i sense no seria possible. Les característiques més destacades d'aquesta tecnologia són les següents:

- Producció en massa a ritmes cada vegada més accelerats.
- Segmentació de processos productius, cosa que en permet la internacionalització.
- Control dels processos a distància: producció, compres, vendes, finançament, etc.
- Rapidesa i eficiència en el transport de grans masses i volums de mercaderies.

- Homogeneïtzació de productes, hàbits de consum, sistemes de vendes, sistemes de finançament, etc.

Aquest conjunt de capacitats i possibilitats caracteritza el grau de desenvolupament actual de les forces productives, el tret principal de les quals és que s'ha vençut, econòmicament parlant, la resistència que la distància oposava a la generalització dels processos econòmics capitalistes. L'homogeneïtzació d'hàbits de consum, l'estandardització de la producció industrial, la creixent similitud en la forma de cultiu de la terra (amb l'ús creixent de productes industrials: adobs, pesticides, etc.), afavoreixen la mundialització.

Un altre aspecte de la tecnologia moderna és l'important **increment de la productivitat**. La utilització de la robòtica, la informàtica i l'automatització ha permès d'elevat considerablement la productivitat del treball i dona lloc a canvis profunds en l'organització de la producció, cosa que permet, entre d'altres, la segmentació del procés productiu i que es dugui a terme en llocs distants.

Això permet d'aprofitar els **avantatges comparatius** de les diferents localitzacions possibles per a les activitats empresarials: salaris baixos, proximitat de les matèries primeres, legislació favorable (zones franques), etc. Per tant, es donen les condicions materials que permeten de produir en gran escala en un o diversos països i vendre en altres.

Al mateix temps, els sistemes de transports i comunicacions moderns permeten de controlar a distància d'una manera ràpida i eficaç, tant els processos productius com la comercialització. En els nostres dies, les decisions de producció, compra, venda, etc. no s'adopten en l'àmbit d'un estat nacional, sinó que abasten el conjunt del món. La competència interempresarial ja no es dilucida en el mercat interior sinó, cada vegada més, en el mercat mundial. La tecnologia s'homogeneïtza i permet de buscar factors que minimitzin costos. Amb la mateixa tecnologia és més rendible produir, per exemple, en països amb costos salarials baixos. Això dona lloc al fet que mercaderies produïdes per exemple a Corea del Sud, Taiwan o l'Índia, amb la mateixa tecnologia i qualitat, siguin més barates en els mercats d'Europa o els EUA que les produïdes en els mateixos EUA o Europa. Per tant, la tecnologia actual està en condicions de constituir un suport eficaç de la mundialització econòmica.

Tesi 3

El model d'industrialització sobre el qual es fonamenta la mundialització econòmica té efectes perversos: la destrucció del medi ambient i l'esgotament dels recursos no renovables.

Una de les manifestacions no volgudes del procés de mundialització econòmica és la generalització de la destrucció del medi ambient que comporta el model energètic i d'industrialització propi del capitalisme. Aquests efectes desborden àmpliament el marc de les fronteres nacionals i danyen l'equilibri ecològic del conjunt del planeta. Activitats industrials, de transports, de serveis o de consum (automòbils, refrigeració, calefacció, etc.) perjudiquen el medi ambient sense respectar les fronteres.

La utilització massiva de recursos naturals no renovables també crea problemes seriosos per a la generalització del model a tots els països del món i obre dubtes seriosos sobre el possible manteniment en el futur. Per això la Conferència de Rio va plantejar, a escala mundial, la necessitat d'optar per un **desenvolupament sostenible** que condemna implícitament la major part dels països del món –a la perifèria del sistema– a no entrar en el concert de les nacions industrialitzades, si més no seguint el model que ha imperat fins avui.

Aquesta recomanació no deixa de ser, com tantes altres, il·lusòria. El desenvolupament del capitalisme continuarà com fins avui i estendrà el model d'industrialització a tots els indrets on resulti rendible, tant si deteriora el medi ambient com si no. Això permet de preveure col·lapses ecològics en un futur no gaire llunyà, tret que la ciència i la tècnica modifiquin substancialment els patrons de conducta i de producció que s'han aplicat fins avui.

Però el que cal destacar en aquest moment són **els efectes generals del deteriorament del medi ambient**, que no afecten un país o un altre, sinó el conjunt del món. Un altre senyal que la problemàtica actual ha deixat de ser nacional i comença a ser mundial.

3.3. La globalització productiva: les empreses multinacionals

Tesi 4

Les empreses multinacionals són l'agent actiu del procés de mundialització econòmica.

Les **empreses multinacionals** són l'expressió concreta del procés de mundialització i, com a tals, són l'agent actiu del procés. L'acció d'aquestes empreses dóna lloc a importants modificacions de tipus estructural en el funcionament del capitalisme, que n'afecten les lleis més bàsiques, com ara les següents:

- Generalització de la **propietat internacional** de les empreses, de tal manera que la propietat sobre els mitjans de producció deixa de ser exclusivament de capitalistes d'un mateix origen nacional i es fon en un sol CAPITAL, en què l'origen nacional dels propietaris perd sentit.

- **La rendibilització del capital és extranacional.** El càlcul econòmic de les empreses multinacionals no es limita al marc d'un sol estat, sinó que el seu camp d'actuació és el conjunt del món capitalista.
- Té lloc la **valorització mundial del capital**, que qual implica que el temps de treball socialment necessari (TTSN), que regula el valor de les mercaderies, s'estableix mundialment, no en l'àmbit nacional. Efectivament, la **competitivitat** o no d'una empresa ja no depèn únicament de les condicions de producció en el país en què duu a terme l'activitat, sinó que s'estableix en comparació amb altres empreses d'àmbit mundial. És a dir, si no hi hagués barreres proteccionistes, una empresa «nacional» amb un temps de treball individual superior al TTSN mundial, sucumbiria davant de la competència d'altres empreses no nacionals.
- El resultat és que els **preus de producció** i els **preus de mercat** ja no es regulen únicament segons les condicions «nacionals» que emmarquen els processos productius, sinó en referència a les condicions mundials d'aquesta producció. Sense barreres proteccionistes, una empresa amb un cost de producció més elevat que el de les competidores a escala mundial, simplement no podria existir.
- En l'àmbit de la direcció de les empreses també té lloc una modificació substancial: la **presa de decisions es duu a terme sobre un àmbit mundial, no nacional**. L'objectiu és maximitzar els beneficis de l'empresa i, per tant, les decisions de producció, d'utilització d'una tecnologia o d'una altra, d'un determinat procés productiu, de repartiment de beneficis, es fonamenten en les necessitats i en els resultats de l'empresa a escala mundial i no en un sol estat. Això dona lloc al fet que una empresa multinacional estigui en condicions de tancar una planta en un país per reubicar-la en un altre si les condicions de rendibilitat global ho aconsellen, **prescindint dels interessos «nacionals» de l'estat en qüestió**. El capital no té pàtria.

Per tant, les empreses multinacionals adopten decisions de **localització òptima mundial, no nacional**. L'estratègia de localització òptima de plantes productives prescindeix del caràcter nacional de l'origen del capital i s'estén arreu del món, i depenen exclusivament dels interessos globals de l'empresa multinacional, mentre que prescindeixen dels interessos «nacionals» dels països on s'obren, o es tanquen, les instal·lacions productives. Això posa clarament de manifest la independència i autonomia de decisió de les empreses multinacionals respecte dels diversos estats.

L'acció de les empreses multinacionals desborda el marc dels estats «nacionals», que es mostren incapaços de controlar la seva activitat. Ara bé, atès l'important pes específic de les empreses multinacionals en l'activitat econòmica «nacional» de molts estats (es podria dir de tots els estats), surt a la llum el paper subordinat i fràgil dels estats davant de les decisions **legítimes** de les

empreses multinacionals que actuen en el seu territori. De les decisions que adoptin depèn la situació econòmica i la futura evolució de la seva «economia» nacional.

3.4. La globalització comercial

Tesi 5

El mercat mundial encara no existeix plenament: en l'actualitat s'assisteix a un procés de transició del comerç internacional a la formació d'un autèntic mercat mundial.

Un dels requisits bàsics per a una economia capitalista plena (tant nacional com mundial) és la llibertat de moviment de capitals, força de treball i mercaderies. Aquestes tres característiques es compleixen plenament en el marc dels estats «nacionals», però es troben altament obstaculitzades en l'àmbit mundial, precisament a causa de l'existència d'aquests estats «nacionals». Una de les principals traves és la que s'imposa a la lliure circulació de mercaderies.

Una de les característiques *sine qua non* de la mundialització econòmica és l'existència plena d'un **mercat mundial**. El comerç internacional i la competència internacional representen la manera en què comença la formació del mercat mundial. En un primer moment aquest procés va afectar únicament algunes mercaderies: els anomenats productes primaris, mercaderies d'exportació bàsicament amb origen en els països perifèrics (minerals, petroli i gas natural, fruites, productes agraris). Aquestes mercaderies es regeixen en la comercialització mundial per l'existència de **preus mundials** (no necessàriament determinats pels preus de producció interns de cada un dels països productors), i ha de ser la producció interior la que s'adeqüi a aquests preus per poder competir en el mercat mundial. En l'actualitat, gràcies a la liberalització progressiva del comerç internacional patrocinada pel GATT, aquestes condicions ja s'apliquen a productes industrials i, fins i tot, a serveis.

Aquest procés té a veure amb la modificació de l'àmbit de desenvolupament de la competència. La competència és la forma específica que adopten les relacions entre els diferents capitalistes. Té lloc en el mercat, entès com el lloc en què les mercaderies es confronten entre si per obtenir comprador. I per això, tradicionalment, la competència ha adoptat la forma de competència en preus i qualitats. Des del final del segle passat, l'àmbit natural de la competència és el **mercat nacional**. Fora dels seus límits té lloc l'anomenada competència internacional, que de fet NO ÉS competència entre nacions, sinó competència entre empreses situades en diferents estats.

El comerç internacional és, com tot comerç, comerç interempresarial. A falta d'una regulació mundial de cada un dels mercats, els preus de les mercaderies «estrangeres» que pretenen competir en cada un dels mercats «interiors» es veuen afectats per una distorsió considerable. Els seus preus obeeixen als de producció del país on s'han produït més la distorsió corresponent a la barrera aranzelària del país en què es volen vendre (més cost de transport i assegurances). Per tant, no és pròpiament una competència del mateix tipus que la que es desenvolupa en el marc del mercat interior.

En virtut d'aquestes característiques, aquesta competència apareix més com a competència internacional que com a competència interempresarial, a causa de l'important paper dels estats tant en la formació del preu de producció interior com en l'establiment de polítiques comercials exteriors: barreres aranzelàries, subvencions i altres instruments de protecció davant la competència «exterior».

No es tracta d'un **mercat mundial** en sentit estricte, sinó de comerç exterior d'empreses de base nacional diferenciada. Per tant, la **lliure competència** plena no existeix ni tan sols en aquest marc. Això permet la subsistència de nombroses empreses no competitives a escala mundial, protegides zelosament per les barreres aranzelàries i altres sistemes de protecció dels estats respectius. Però aquesta actitud va obertament en contra dels interessos del CAPITAL, en general, sobretot del capital que en expandir-se produeix la mundialització. La protecció pot afavorir fraccions del capital «nacional», obsoletes o poc competitives, però perjudica altres fraccions del capital, no necessàriament «nacionals», l'expansió de les quals requereix l'eliminació dels obstacles a la lliure mobilitat de les mercaderies.

Per això, malgrat ser una tendència vigorosa i inexorable, **el mercat mundial com a indret on s'exerceix la competència entre empreses mundials** es troba en els orígens. Avui encara es confon el comerç **entre empreses** amb el comerç **entre nacions**, i fins i tot es parla de comerç internacional encara que en realitat sigui comerç interempresarial o intraempresarial i tot (entre unitats d'una mateixa empresa multinacional ubicades en països diferents).

El mercat mundial només es pot expandir plenament quan sigui absolutament lliure de traves, és a dir, quan no hi hagi cap obstacle superestructural per al moviment lliure de les mercaderies. Només llavors es podrà parlar amb rigor de mercat mundial. En l'actualitat assistim a una **transició** entre la situació anterior, en què predominava el comerç internacional, i la futura, quan només hi haurà el comerç interempresarial a escala mundial.

3.5. La globalització financera

Tesi 6

La mundialització requereix la mobilitat lliure del capital a escala mundial. Aquest és un dels aspectes en què el procés està més avançat.

La mobilitat de capitals lliure és un altre dels requisits bàsics per al ple funcionament de l'economia capitalista. En un món organitzat sobre la base de la plena sobirania de cada estat «nacional» en el seu territori, hi ha hagut i hi ha fortes traves a aquesta mobilitat del capital lliure. Tanmateix, de les diverses condicions que exigeix la mundialització (moviment de mercaderies lliure, de força de treball, etc.), aquesta és la més avançada.

La primera forma que va adoptar la mobilitat internacional de capitals va ser la **inversió estrangera**, desenvolupada àmpliament en l'època de l'imperialisme i que ha subsistit fins als nostres dies. Tanmateix, no era pròpiament la «mobilitat de capitals lliure», ja que estava sotmesa a la legislació diferencial tant del país d'origen com del país de destí.

Per això una de les exigències més rellevants de les empreses multinacionals, de la gran banca internacional i de tots els agents econòmics d'àmbit d'actuació mundial és la lliure mobilitat del capital, tant per a la inversió com per a la repatriació de beneficis.

En l'actualitat hi ha certes formes de **finançament mundial**. Les empreses multinacionals es poden adreçar al finançament de bancs del seu propi país d'origen, però també dels bancs del país de destí o fins i tot de tercers països. No hi ha límit per a aquesta activitat. En aquest sentit, la mobilitat del capital assoleix el seu desenvolupament màxim, encara no total per les diferents condicions en cada estat (legislació, tipus de canvi, etc.), però cada vegada és més a prop de la situació de lliure mobilitat de capital.

Un altre aspecte del finançament internacional que avança cap a la mundialització és la participació de capitals de diferents orígens nacionals en la propietat de les empreses d'àmbit mundial, cosa que mundialitza no solament l'explotació, sinó la **propietat i la percepció de beneficis**. És corrent la pràctica de crear societats anònimes **ad hoc** en els països de destí d'una inversió, en el capital social de les quals intervenen capitalistes, bancs i fins i tot el mateix Estat del país receptor de la inversió.

Un tercer aspecte de gran rellevància és l'àmplia interconnexió entre les diferents monedes «nacionals», la cotització de les quals després del fracàs del sistema monetari internacional establert a Bretton Woods es fa lliurement en el «mercat mundial» de divises. Això implica la lliure convertibilitat de les di-

ferents monedes, la flotació en la paritat de cada moneda respecte de la resta, que s'estableix d'acord amb l'acció del mercat canviari i que, per tant, escapa en moltes ocasions al control de l'estat «nacional» que les encunya. En els casos més extrems, nombrosos països s'adscriuen subsidiàriament a la influència d'una «moneda forta» i es dona la «dolarització» o processos semblants que generen l'aparició de la zona del dòlar, la zona del ien, la zona euro, etc. En suma, monetàriament també es comença a prefigurar l'aparició necessària en el futur d'una **moneda mundial** única, objectiu certament llunyà però que ja apunta en l'horitzó.

Un quart aspecte del finançament internacional és la intervenció cada vegada més activa de bancs i institucions internacionals en el finançament d'activitats privades, o fins i tot dels estats, de nombrosos països del món. Aquesta forta intervenció internacional en el finançament intern de nombrosos països és la que va originar, entre altres causes, la crisi del deute de la dècada dels vuitanta.

El cinquè aspecte rellevant és la forta interconnexió entre les diferents borses de valors del món. Les oscil·lacions en les cotitzacions en una borsa tenen repercussió immediata en la resta. Sense ser un mercat de valors unificat, sí que s'estan establint les bases perquè ho sigui en un futur no gaire llunyà.

Finalment, cal assenyalar la importància creixent de la **cooperació internacional** i de l'**ajuda oficial al desenvolupament** com a mecanisme de finançament de nombrosos estats de la perifèria. En aquest cas, es tracta de transferències de capitals que tenen com a principal objectiu evitar la fallida d'estats «nacionals» perifèrics que per si mateixos són incapaços de mantenir-se (els estats, no els pobles). És una mena d'impost que els països més desenvolupats econòmicament paguen pel manteniment d'estats que garanteixin l'estabilitat del sistema mundial en la seva estructura actual, basada precisament en l'existència d'estats «nacionals». A més, és una altra forma de dependència econòmica i de mundialització del capital, en aquest cas, públic.

3.6. La no-globalització de la força de treball

Tesi 7

La mundialització requereix la mobilitat lliure de la força de treball a escala mundial. Aquest és un dels aspectes en què el procés està més endarrerit.

A mesura que s'avança en la llibertat de moviment per al capital en l'àmbit mundial, potenciada per una acceleració de la centralització del capital que supera amb claredat les fronteres nacionals, es dona un altre procés, «nacional», però curiosament alhora en la majoria de països: es potencia la llibertat d'acomiadament i la flexibilització del mercat laboral. És a dir, s'intenta ob-

tenir la màxima llibertat per al capital pel que fa a la utilització òptima per als seus interessos de la força de treball. Això comporta, en certa manera, la fi de l'Estat de benestar de postguerra i el començament d'un procés de desregulació.

Ara bé, mentre que el capital assoleix cotes cada vegada més altes de mobilitat internacional, la força de treball continua fixada rígidament en els llocs d'origen. Per evitar la mobilitat lliure de la força de treball, que significaria un immens moviment migratori Sud-Nord, els estats del centre s'adrecen a mesures legislatives i repressives. L'Estat és el que frena i persegueix legalment l'emigració en sentit Sud-Nord, cosa que representa una clara distorsió del principi de mobilitat dels factors lliure (sens dubte, alguns autors neoclàssics han teoritzat sobre la no-necessitat d'aquesta llibertat de moviment dels treballadors).

Com a resultat d'aquesta rigidesa, que impedeix el moviment internacional lliure de la força de treball, cal esmentar dues grans tendències:

- Increment de la **desigualtat internacional de salaris**, cosa que representa un ventall de salaris mundial creixent i, per tant, el manteniment en el sistema de les condicions que permeten l'intercanvi desigual.
- **Igualació internacional de la taxa de guany mitjana**, que indica que la competència entre els diferents capitals es desenvolupa en el pla mundial i no en el nacional.

En resum, hi ha una profunda tendència que impulsa cap a la consecució plena de la mobilitat del capital lliure. Al contrari del que passa respecte de la **lliure mobilitat de la força de treball**, cas en què hi ha un claríssim doble llenguatge que, d'una banda, insta a aconseguir la liberalització a ultrança per contractar i acomiadar treballadors però, de l'altra, frena i reglamenta estrictament l'emigració de treballadors de la perifèria del sistema cap al centre

Els moviments migratoris en sentit Sud-Nord (o perifèria-centre) són efecte de la gran desigualtat en la distribució de la riquesa, i també de la manca d'oportunitats de treball dins del circuit capitalista en els països perifèrics. Tanmateix, la tecnologia moderna, que permet augments de la producció considerables pel creixement de la productivitat, i que per tant no necessita contingents de mà d'obra abundants, impedeix que els immigrants siguin absorbits fàcilment i dona lloc a una oberta –i «legal»– política de rebuig a la immigració.

Hi ha una contradicció entre l'increment de productivitat, la disminució de l'ocupació i el consum de masses: més producció, més consum i menys ocupació és un trio inestable. Per consumir el que s'ha produït s'ha de tenir amb què pagar-ho, i si les activitats productives tendeixen a expulsar treballadors per incrementar-ne la productivitat, només poden ser consumidors si treballen en el sector serveis o si viuen de subsidis de l'Estat. Sens dubte aquesta

contradicció s'agreuja en els països perifèrics, on ni els serveis ni l'Estat no poden assumir aquests «excedents de població». Com a resultat es dona una forta pressió sobre l'emigració en els països perifèrics i un increment notable de la marginalitat en els països centrals.

Tots dos fenòmens units generen dues conseqüències:

- Emigració massiva dels pobles perifèrics a la recerca de condicions de vida millors, encara que sigui en les feines més mal pagades i precàries dels països capitalistes desenvolupats.
- Fre a la immigració, amb restriccions legals i, al mateix, temps, aparició del racisme i la xenofòbia en àmplies capes populars dels països centrals, que veuen perillar les seves condicions de vida i de treball i associen aquest perill a la competència dels immigrants.

Per tant, es manifesta una situació contradictòria que, d'una banda, allibera la mobilitat dels capitals i internacionalitza la producció i l'extracció de beneficis però, de l'altra, impedeix la mobilitat lliure dels treballadors i, per tant, consolida les diferències salarials i de nivell de vida entre els habitants dels països del centre i els de la perifèria. Aquesta contradicció és un dels principals frens al procés de mundialització econòmica en curs avui en dia.

3.7. Efectes de la mundialització sobre el desenvolupament econòmic i sobre l'Estat

Tesi 8

El procés de mundialització augmenta la polarització entre rics i pobres i aprofundeix el desenvolupament desigual.

Des del final de la Segona Guerra Mundial i, més concretament, des de la culminació de la descolonització dels antics imperis europeus, l'estructura del sistema capitalista s'ha caracteritzat per un profunda desigualtat. La riquesa es polaritzava cap als països del centre, mentre que la pobresa es polaritzava cap als de la perifèria.

Nombrosos autors, fins i tot institucions internacionals com l'ONU, pensaven que es tractava d'una situació provisional i que el **desenvolupament** arribaria als països acabats de descolonitzar. Fins i tot se'ls va batejar com a **països en via de desenvolupament**. Des de llavors i fins als nostres dies aquests països en via de desenvolupament continuen sense desenvolupar-se. No n'hi ha cap

que ho hagi aconseguit i els que més han avançat en el sentit del desenvolupament capitalista (Corea del Sud, Taiwan) continuen pertanyent a la perifèria del sistema.

En comptes del desenvolupament econòmic previst, el que ha succeït realment és que ha incrementat la polaritat i la distància econòmica entre els països del centre i els de la perifèria, com ho reconeix el mateix Banc Mundial en l'*Informe sobre el Desenvolupament Mundial* de 1990, monogràfic sobre la pobresa. Els rics són cada vegada més rics i els pobres, més pobres.

Però fins i tot aquesta dicotomia es veu afectada pel procés de mundialització econòmica. La difusió d'activitats capitalistes «punta» en els sectors productius (agrari, industrial) i els serveis està arribant a regions i sectors situats en els països de la perifèria. L'activitat econòmica, el model d'acumulació de capital, la tecnologia, l'obtenció de beneficis i, en definitiva, la producció de riquesa, comencen a donar-se en llocs com São Paulo o Rio de Janeiro, a Mèxic, a Buenos Aires, a Nova Delhi, a Kuala Lumpur, al Caire, a Djakarta i a Bangkok. És a dir, les activitats empresarials de les multinacionals –fins i tot d'algunes empreses «nacionals»– que actuen en aquests territoris no són diferents de les que es desenvolupen als Estats Units, el Japó o Europa. Això no implica que es desenvolupi el país, que continua sumit en una economia doble, altament polaritzada internament i amb capes creixents de la població marginalitzades.

El que està en qüestió és el mateix concepte de país. Les activitats econòmiques «modernes» que es duen a terme en els països perifèrics es connecten a la xarxa internacional d'activitats econòmiques per múltiples camins: tecnologia, comerç, finances, etc. i creen nuclis d'activitat i població semblants als dels països centrals. Però la resta de la població –el país– es manté al marge del procés. Paral·lelament, en els països del centre, gràcies a les polítiques de desregulació i a l'imperi del liberalisme econòmic, cada vegada són més els sectors de la població que es mantenen **fora** del circuit capitalista modern i que, per tant, es marginalitzen. L'eliminació de l'Estat de benestar tendeix a polaritzar, també en els països del centre, la distribució de la riquesa, i afavoreix l'increment del nombre de pobres que, als EUA, ja superen els vint milions.

Aparentment, la mundialització està trencant l'estructura del sistema capitalista mundial, rígida i organitzada entorn de l'existència de països (d'estats «nacionals»), considerats com a tots orgànics i estructurals i on tenen la mateixa consideració països com l'Índia, Indonèsia, el Brasil o el Pakistan, que Vanuatu, Andorra, Kuwait, Qatar o Trinitat i Tobago. Aquesta unitat s'està trencant i el món del futur tendeix més a la forma d'una estructura centre-perifèria en l'àmbit mundial, prescindint dels països, que a l'actual forma estructurada entorn de l'existència d'aquests països independents i sobirans.

Això implica que el centre i la perifèria continuaran existint com a models contraposats d'acumulació, l'un autocentrat, dinàmic i dominant, l'altre marginat, estancat i dependent. Però aquesta estructura es plasmarà en el conjunt

del món i no país a país. En l'actualitat, per exemple, els sous dels alts executius d'una empresa brasilera són semblants als dels executius d'una empresa francesa o japonesa. Els beneficis d'una empresa índia s'equiparen als d'empreses coreanes, nord-americanes i alemanyes. Només els salaris continuen mantenint un ventall considerable.

Per tant, avui s'assisteix a un procés de transició cap a la creació d'un centre mundial, l'activitat del qual es desenvoluparà essencialment en les ciutats i que inclourà territoris avui en dia situats en països del centre i també en països de la perifèria.

Un problema destacat és el creixement de la població marginalitzada en els països del centre, que no obeeix únicament a l'impacte de la crisi econòmica, sinó que té totes les característiques de convertir-se en estructural. Des de fa vint anys, aquestes illes de misèria enmig de l'abundància no han cessat de créixer a Europa, els EUA i el Japó, i aparentment no ho deixaran de fer. Les masses de població marginalitzades són «la nova perifèria» que apareix en els països del centre.

En l'extrem oposat, en els actuals països de la perifèria sorgeixen illes de rics, empresaris, professionals, tècnics i classes mitjanes amb uns hàbits de consum i un nivell de vida que no es distingeixen gaire dels dels països del centre: són «el nou centre» en els països de la perifèria, ben vinculat internacionalment i inserit en la xarxa mundial d'acumulació de capital.

Paral·lelament, subsisteixen i creixen els sectors de la població mundial que se situen per sota del llindar de la pobresa, més de 1.000 milions de persones, i més de 4.000 milions que es troben en una situació pròxima a la pobresa. En el pitjor dels casos aquesta situació arriba a desembocar en gana i mort per inanició.

En resum, el capitalisme continuarà desenvolupant-se, en aquest cas en l'àmbit mundial, de la mateixa manera que ho ha fet sempre: de manera **desigual**. El desenvolupament desigual continuarà essent la seva manera específica de manifestar-se. Però aquest desenvolupament desigual ja no tindrà lloc entre vedats territorialment tancats, entre **països**, sinó que adoptarà la forma més pura del desenvolupament desigual: **entre classes socials a escala mundial**.

Tesi 9

El principal obstacle que s'oposa a la mundialització econòmica en els nostres dies és la pervivència dels estats «nacionals», que permeten la subsistència de condicions internes diferents en cada país i que, per tant, dificulten l'homogeneïtzació mundial.

Els principals obstacles que es deriven de l'actuació i la pervivència dels estats «nacionals» són els següents:

- Existència de **legislacions «nacionals»** diferents, cosa que impedeix la igualtat d'oportunitats i la lliure competència efectiva mundial. L'FMI té, entre altres objectius, el d'homogeneïtzar-les. Les polítiques d'obertura exterior i de comunitats econòmiques o comercials (UE, EFTA, MERCOSUR, Tractat de Lliure Comerç de Nord-amèrica) van en aquest sentit.
- Existència de **condicions econòmiques «nacionals»** diferents que afecten la moneda, el tipus d'interès, el nivell de salaris, el tractament fiscal, la legislació laboral, etc. Són altres obstacles que impedeixen la plena liberalització i que, per tant, actuen en contra de la mundialització.
- Pervivència d'**interessos «d'Estat»**, com ara la defensa del propi poble o de fraccions d'aquest poble (agricultors europeus, per exemple); la defensa d'interessos capitalistes nacionals o multinacionals d'origen en el mateix país; el manteniment o l'increment del «prestigi nacional», el foment de la «riquesa nacional» davant la «intervenció estrangera», etc., són altres elements que s'oposen a la plena llibertat de moviments del capital i, en definitiva, a la mundialització econòmica.

Els estats es debaten entre dos jocs d'interessos: els interessos hegemònics de les fraccions del **seu** capital «nacional» amb interessos mundials i els interessos no hegemònics però majoritaris en nombre de persones afectades (i per tant de votants) del **seu** capital «nacional» sense interessos exteriors. En aquest sentit, els estats tenen el paper de **garants** dels interessos de les fraccions del capital mundial amb origen en el propi país. És a dir, la competència en l'àmbit mundial no actua únicament com a competència interempresarial, sinó que apareix esbiaixada per l'actuació dels diferents estats.

Aquesta primera funció de l'Estat –protegir les **seves** empreses «multinacionals», si en té, i si no atraure al país les d'origen estranger– xoca en moltes ocasions amb les fraccions del capital «nacional», que es resisteixen més durament a l'avanç de la internacionalització. Moltes vegades els estats actuen a favor dels interessos dels seus capitalistes «interiors», en detriment dels interessos del **capital** a escala mundial. És a dir, frenen o distorsionen el procés necessari i inexorable de mundialització econòmica, no per defensar els seus pobles o assegurar la independència i el benestar interiors, sinó per consolidar fraccions del capital que sense protecció de l'Estat serien esborrades per la competència d'empreses d'origen exterior.

Aquesta actitud xoca amb la tendència profunda del sistema capitalista, que empeny cap a la mundialització, i així sorgeix una curiosa contradicció, en què els estats «nacional», que tenen la funció d'assegurar les condicions òptimes per a l'acumulació del capital, es converteixen en obstacles objectius. Passen de ser els instruments de l'expansió del capital a constituir-ne els obstacles.

D'altra banda, la resistència dels estats «nacionals» a «suïcidar-se» en benefici d'institucions supranacionals, internacionals o, simplement, mundials, permet de considerar que hi haurà cuades **nacionalistes d'estat** abans que sucumbeixin definitivament com a estats centralistes i sorgeixin noves formes de domini de classe a escala planetària.

En aquest context, es produeix un altre fenomen que marca amb gran vigor l'època actual: **la crisi dels estats «nacional» va acompanyada de l'eclosió dels nacionalismes de «nació», no d'Estat**. Esdeveniments recents posen de manifest aquest procés. En primer lloc, l'esclat de l'ex-URSS en les múltiples nacions que la constituïen i la Federació Russa. Amb característiques tràgiques, el que està en curs a l'ex-Iugoslàvia, amb enfrontaments ètnics que no es coneixien des de fa dècades. Però això no succeeix només en els antics països de «l'exsocialisme real».

Amb molta menys virulència, però no amb menys fermesa de fons, els fenòmens **nacionalistes** també tenen lloc en els països de l'Europa Occidental: a Bèlgica, entre valons i flamencs; a Espanya, on bascos, catalans i gallecs mantenen una reivindicació secular d'independència; a França (bascos, corsos, bretons); al Regne Unit (irlandesos del Nord, escocesos i, en menys mesura, els gal·lesos); a Itàlia, amb l'eclosió de les lligues regionals. I en sentit contrari, la reunificació alemanya.

A Europa se superposen tres tendències:

- **Constitució d'un estat supranacional**, que a Europa estaria representat per la consecució de la unitat política en el si de la UE.
- **Crisi dels estats «nacionals»**, les funcions dels quals es desdibuixen –o es desdibuixaran– en el si de l'Europa Unida. En la mesura que Europa vagi assumint més competències, els estats europeus n'aniran perdent.
- **Apogeu dels nacionalismes de «nació»**. Els dos processos anteriors permeten el desenvolupament lògic –i pacífic– de les institucions pròpies de les nacions que s'inclouen en estats plurinacionals. Sorgeix la possibilitat de governs directes d'aquestes nacions, que s'inclouen com a tals en el context global de la Unitat Europea, sense necessitat d'un òrgan intermediari –o intermediari–, que seria l'estat central actual. Això afavoreix el desenvolupament d'un tipus de nacionalisme pacífic, democràtic i amb un futur molt esperançador.

A escala mundial el fenomen també es manifesta, però amb uns matisos molt més tràgics i violents: secessió d'Eritrea d'Etiòpia després d'una sangonosa guerra civil; esclat intern de Somàlia; lluites interètniques en nombrosos països africans; guerrilla indígena a Guatemala i, fins a cert punt, al Perú; enfrontaments entre hindús i musulmans a l'Índia i rebel·lió tàmil a Sri Lanka; rebel·lió kurda a Turquia i l'Iraq; enfrontaments entre la població negra a la República Sud-africana, fins i tot abans d'haver aconseguit eliminar el poder blanc; reivindicació d'una Palestina lliure per als palestins independent d'Israel. Són fenòmens que semblen inconnexos, una mostra del mar de fons que sacseja el món i que es planteja precisament quan les condicions per al desenvolupament de la mundialització econòmica ja s'estan imposant. Davant d'aquesta evolució dels esdeveniments no es poden tancar els ulls i «negligir-los» com a mer «folklore localista». Es tracta, al contrari, del signe del nostre temps, que només els estats centrals i els habitants de les nacions realment representades per aquests estats es neguen a reconèixer.

El veritable perill és que els estats centrals actuals es resisteixin a desaparèixer o a perdre funcionalitat i que s'aferrin al poder. Això obriria la porta a alguna cosa més perillosa: **el nacionalisme d'estat**, causant, entre d'altres, de diverses guerres mundials. Els EUA, el Japó, la Xina, Rússia i alguns estats europeus i tot –com el britànic, el francès o l'alemany– poden caure en aquesta temptació nacionalista d'Estat que, a més d'anar contra el corrent de la història, seria l'avantsala per reeditar, una vegada més, els enfrontaments entre estats que van caracteritzar bona part de la història dels segles XIX i XX.

Tesi 10

En l'actualitat el món passa per un complex **procés de transició** des del predomini de les economies de base nacional cap a la plena hegemonia de la mundialització econòmica i social, els principals obstacles del qual no provenen de la infraestructura tecnomaterial ni de les relacions pròpiament estructurals (propietat, divisió del treball, producció, distribució, consum), sinó de la resistència dels estats «nacionals» a desaparèixer.

En les pàgines anteriors s'intenta de mostrar quina és la tendència profunda del capitalisme en els nostres dies: **el procés de mundialització**. Es disposa de la infraestructura econòmica, amb la base tecnològica corresponent. També dels principals elements de l'estructura de relacions econòmiques, sobretot pel que fa a la propietat sobre els mitjans de producció i a la mobilitat del capital. És la superestructura política i jurídica la que mostra més retard en aquest procés i es converteix en un obstacle clar per a la seva evolució.

Però aquest procés no és irreversible ni culminarà plenament a curt termini. Pel camí ha de vèncer moltes resistències. Per això podem parlar de **procés de transició** cap a la mundialització, els trets més distintius del qual són els següents:

- Subsistència de la **polarització centre-perifèria**, marcada pel creixement de la desigualtat, el *boom* demogràfic perifèric, la pressió migratòria Sud-Nord, els problemes de la misèria i la gana al Sud, la problemàtica medi-ambiental, etc.
- Després del final de la Guerra Freda i la desaparició de la política de blocs antagònics, sorgeix una nova situació en què es perfila una **rivalitat tri-polar**, amb els tres principals competidors-adversaris: els EUA, el Japó i la UE, que mantenen entre si una rivalitat comercial, econòmica, financera, tecnològica, etc., que de moment no ha adoptat caràcter polític, però que es pot convertir en hostilitat, com ja va succeir en altres ocasions (les dues guerres mundials). En efecte, a falta d'un enemic comú (l'URSS), els principals països capitalistes es tornen a trobar cara a cara, com a estats centrals diferenciats i, per tant, amb interessos **propis** (d'Estat) diferents.
- A un nivell més profund es manifesta una **contradicció entre la base econòmica cada vegada més mundialitzada i els estats «nacionals»**, que és la manifestació més clara de l'oposició entre la tendència bàsica del sistema i l'autonomia relativa dels estats, principals obstacles per a la mundialització. El capital s'internacionalitza, necessita la formació d'un mercat mundial i hi tendeix. Però els estats «nacionals» es resisteixen al suïcidi i s'aferren a la defensa de la seva sobirania.
- Això dóna lloc a un **conflicte entre nacionalismes de «nació» i nacionalismes «d'Estat»**, en virtut del qual la tendència a la plena recuperació de la identitat política per part de les diverses nacions s'enfronta a la intransigència dels estats centrals fins i tot per reconèixer aquesta tendència, que, per cert, no s'oposa al procés general de mundialització del capital. La proliferació de nacionalismes de «nació» contribueix a la mundialització, mentre que la pervivència dels estats centrals actuals no ho fa.

Tot això porta cap a una nova configuració del sistema capitalista mundial. El sistema mantindrà la seva estructura centre-perifèria, però tendeix a no estar configurada per països, per estats, sinó per franges de població, per sectors de la societat, per classes socials, en definitiva, **a escala mundial**. És a dir, per dir-ho poc rigorosament: sorgiran centres en la perifèria i perifèries al centre. Les activitats de tipus central es desenvolupen en grans urbs de la perifèria: a São Paulo, Mèxic o Buenos Aires, a Calcuta, al Caire i a Bangkok es desenvolupen activitats economicofinanceres del mateix tipus que les que es fan en el centre del sistema.

Al contrari, en els actuals països del centre, a més dels immigrants del Sud s'està consolidant una àmplia capa de la població afectada per una marginalitat semblant a la dels habitants dels països de la perifèria, en el sentit que han estat apartats dels circuits de producció i consum pròpiament capitalistes (pobresa, subsidis estatals, etc.). Totes dues situacions es donen en la realitat dels nostres dies i tendeixen a accentuar-se.

Per arribar a la culminació de la mundialització del sistema, avui el principal obstacle és l'Estat «nacional». Quan el capital decideixi definitivament prescindir dels seus serveis sorgirà una nova era, l'era de l'economia mundial, en què el capital s'ensenyorirà de tot el món i les contradiccions de classe seran mundials. El capital serà mundial i la lluita de classes també.

4. Les institucions mundials

4.1. Introducció

Una de les característiques fonamentals del procés de mundialització econòmica és l'establiment de les normes, les lleis i els principis que defineixen les regles del joc del funcionament de l'economia global. De la mateixa manera que en el desenvolupament capitalista a escala nacional, en què els estats nacionals han estat l'expressió de la regulació necessària de les regles de joc econòmic, en el procés de mundialització les institucions internacionals tenen un paper subsidiari en la regulació econòmica internacional. En aquest apartat tractarem d'algunes de les institucions econòmiques internacionals que són fonamentals en el sistema capitalista de base mundial.

4.2. Les institucions comercials

Els anys posteriors a la Segona Guerra Mundial els països es varen reunir per pactar un marc regulador estable que facilités la liberalització comercial mundial. El sistema capitalista mundial havia nascut en el marc d'un fort proteccionisme entre les principals potències imperialistes mundials, motiu pel qual durant tota la primera meitat del segle XX es van donar unes fortíssimes tensions entre els països.

La resistència per part dels Estats Units va impedir la creació de l'Organització Internacional del Comerç i per aquest motiu es va acabar creant el GATT.

El GATT, per les sigles en anglès de General Agreement on Tariffs and Trade, és l'abreviatura de l'Acord Provisional sobre Aranzels Duaners i Comerç, signat el 1947, que es va crear per avançar en la reducció aranzelària amb la missió de promocionar el lliure canvi a escala mundial.

El GATT ha desenvolupat els seus acords a través de les anomenades «rondes del GATT». Consistien en rondes de desarmament aranzelari. Des del 1947 hi ha hagut vuit rondes:

Les rondes del GATT

Any	Lloc / denominació	Temes tractats	Països
1947	Ginebra	Aranzels	23
1949	Annecy	Aranzels	13
1951	Torquay	Aranzels	38

Any	Lloc / denominació	Temes tractats	Països
1956	Ginebra	Aranzels	26
1960-1961	Ginebra (Ronda Dillon)	Aranzels	26
1964-1967	Ginebra (Ronda Kennedy)	Aranzels i mesures antidúmping	62
1973-1979	Ginebra (Ronda de Tòquio)	Aranzels, mesures no aranzelàries i acords relatius al marc jurídic	102
1986-1994	Ginebra (Ronda Uruguai)	Aranzels, mesures no aranzelàries, normes, serveis, propietat intel·lectual, solució de diferències, tèxtils, agricultura, creació de l'OMC, etc.	123

Fins a l'1 de gener de 1995 el comerç internacional ha estat regulat per l'acord GATT, que va ser el precursor de l'actual Organització Mundial del Comerç, OMC.

El biaix inicial per part del GATT cap a la liberalització comercial de manufactures va fer que una gran part dels països perifèrics, especialment els països amb una forta especialització amb l'exportació de productes primaris, no hi participessin.

Per aquest motiu el 1964, també en el marc de les Nacions Unides, els països subdesenvolupats varen crear la Conferència de Nacions Unides pel Comerç i el Desenvolupament (UNCTAD).

4.2.1. L'Organització Mundial del Comerç (OMC)

La creació de l'OMC és fruit dels acords aconseguits en la VIII Ronda de negociacions del GATT, coneguda com Ronda de l'Uruguai (1986-1994). Tot i que la creació d'aquesta organització no estava prevista en l'agenda de la Ronda, a instància de les comunitats europees es va plantejar, el 1991, dotar d'un nou marc institucional els acords plantejats en la Ronda de l'Uruguai. La proposta específica es va incloure en el projecte d'acta final de desembre de 1991. Durant 1992 i 1993 es va continuar negociant la creació de l'OMC, davant de l'oposició dels Estats Units, que preferien mantenir el marc GATT. Finalment es va arribar a un acord, i en la signatura de l'acta final de la Ronda a Marràqueix, l'abril de 1994, se'n va aprovar la creació i l'entrada en vigor l'1 de gener de 1995.

WORLD TRADE
ORGANIZATION

<https://www.wto.org/>

De fet, l'OMC és l'hereva del GATT i de tots els nous acords aconseguits en la Ronda de l'Uruguai, que amplien considerablement les esferes d'actuació tradicionals del GATT. Com a nova organització econòmica internacional, disposa del seu propi acord constitutiu.

Objectius de l'OMC

Els objectius establerts en l'OMC són els del GATT (elevant els nivells de vida i de renda, aconseguir la plena ocupació, augmentar la producció i el comerç i utilitzar els recursos mundials de manera òptima), i s'estenen al sector serveis. També es precisen dos aspectes nous:

- S'introdueix el concepte de desenvolupament sostenible respecte de la utilització òptima dels recursos mundials i la necessitat de protegir i preservar el medi ambient de manera compatible amb els diferents nivells de desenvolupament econòmic dels països.
- Es reconeix la necessitat de fer esforços positius per tal que els països en desenvolupament, especialment els menys avançats, participin més en l'increment del comerç mundial.

Principis bàsics de l'OMC

- Transparència de les mesures que adopten els països.
- No-discriminació comercial i reciprocitat en el tracte entre els països membres que es reflecteix en la clàusula de la nació més afavorida (NMA) i que permet, a més, multilateralitzar tots els acords assolits.
- Tracte nacional, és a dir, no-discriminació entre els nacionals d'un país i els proveïdors estrangers.
- Solució pacífica dels possibles conflictes comercials entre els països membres.
- Tracte especial i diferenciat als països en desenvolupament, i dins d'aquests països, tracte preferent als països menys avançats.

Les funcions de l'OMC

- Administrar els acords comercials entre els seus membres.
- Servir de fòrum per a les negociacions comercials.
- Resoldre les diferències comercials.
- Examinar les polítiques comercials dels membres.
- Cooperar amb les organitzacions internacionals pertinents.
- Prestar assistència tècnica als països en desenvolupament i als països membres menys avançats.

L'estructura orgànica de l'OMC

L'estructura orgànica de l'OMC es basa en aquests quatre organismes:

1) La Conferència Ministerial

La Conferència Ministerial és l'òrgan decisor de major rang en l'OMC. Està integrada pels representants de tots els membres i s'ha de reunir almenys un cop cada dos anys. La Conferència Ministerial està facultada per adoptar decisions sobre totes les qüestions recollides per qualsevol dels acords comercials multilaterals, de conformitat amb els procediments d'adopció de decisions que estableix l'acord pel qual s'estableix l'OMC.

Fins avui, les conferències ministerials han estat les següents:

- Nairobi, 2015
- Bali, 2013
- Ginebra, 2011
- Ginebra, 2009
- Hong Kong, 2005
- Cancún, 2003
- Doha, 2001
- Seattle, 1999
- Ginebra, 1998
- Singapur, 1996

2) El Consell General

El Consell General constitueix el segon nivell de l'estructura d'adopció de decisions de l'OMC i també està compost per representants de tots els països membres, normalment ambaixadors o representants permanents amb base a Ginebra, que trien periòdicament un president per organitzar el treball del Consell. El Consell General es reuneix per adoptar decisions relatives a tots els assumptes de l'OMC en exercici de les funcions de la Conferència Ministerial quan aquesta no està reunida.

El Consell General també es reuneix com a òrgan de solució de diferències, com a òrgan d'examen de les polítiques comercials.

3) Els consells i òrgans subsidiaris

Els consells subsidiaris funcionen sota l'orientació general del Consell General i s'encarreguen de les tasques que els encomanen els acords corresponents i el Consell General. Com els seus noms indiquen, són responsables del funcionament dels acords de l'OMC que tracten de les seves esferes de comerç respectives. Estan integrats per tots els membres de l'OMC.

Hi ha tres consells subsidiaris:

- Consell del Comerç de Mercaderies,
- Consell del Comerç de Serveis,
- Consell dels Aspectes dels Drets de Propietat Intel·lectual relacionats amb el Comerç.

4) La Secretaria de l'OMC

La Secretaria de l'OMC (d'ara endavant anomenada «la Secretaria») està dirigida per un director general nomenat per la Conferència Ministerial. Els membres són els únics que prenen decisions; la Secretaria no està facultada per adoptar decisions. La Secretaria té la seu a Ginebra i compta amb una plantilla d'uns set-cents funcionaris, que són dels països membres de l'OMC. El sistema de presa de decisions serà per consens. En cas de votació, els acords s'han d'adoptar per majoria simple (cada país un vot), encara que es requerirà majoria de 2/3 per a l'admissió de nous membres i esmenes als acords, excepte per a la clàusula NMA, en què requereix la unanimitat.

Pel que fa a l'àmbit d'actuació de l'OMC, desenvolupa tres línies de treball principals:

1) El GATT 47 amb les modificacions incorporades en la negociació actual (GATT 94).

L'OMC administrará el GATT original (centrat en el comerç de mercaderies) i totes les modificacions introduïdes en les negociacions comercials dutes a terme des de la creació del GATT i els acords aconseguits en la Ronda de l'Uruguai o GATT 94.

Del GATT 94 cal destacar: una nova reducció aranzelària (accés al mercat), barreres no aranzelàries, acord en el comerç agrícola i tèxtil, revisió dels codis adoptats en la Ronda de Tòquio i inversions relacionades amb el comerç.

2) L'Acord General sobre Serveis (GATS).

El comerç de serveis no s'havia inclòs mai en les negociacions del GATT però, a causa de la importància creixent en la producció dels països, es va plantejar que la liberalització dels serveis provocaria un increment substancial del comerç internacional, com al seu dia ho va fer la liberalització del comerç de mercaderies. Tanmateix, cal destacar les característiques específiques del comerç de serveis:

- No estan subjectes a aranzels, sinó a normes i reglaments per tal de protegir els consumidors, regular monopolis estatals i assegurar el benestar nacional.
- El comerç de serveis planteja problemes connexos com ara:
 - La inversió estrangera necessària per prestar un servei en un país.
 - El trasllat temporal o permanent de personal especialitzat.

Asimetria entre la producció de serveis i el percentatge que es comercia internacionalment.

El GATS és un acord marc ambiciós a partir del qual s'anirà aplicant una liberalització progressiva en el comerç de serveis, tot i que, a curt termini, serà aplicable de manera limitada.

Els principals elements que cal destacar del GATS són els següents:

a) Definició del comerç de serveis: inclou el moviment transfronterer de serveis, consumidors i persones físiques per prestar el servei, i presència comercial de proveïdors temporal o permanent.

b) Principis:

- Nació més afavorida (NMA): s'aplica als signataris del GATS i amb les derogacions que s'hi preveuen.
- Transparència: publicació de totes les normes i reglaments que afectin els serveis.
 - Tracte especial als països en desenvolupament.

- Dret a reglamentar per motius de qualitat, protecció de la salut, medi ambient, valors culturals.
- Es poden establir limitacions per motius de desenvolupament econòmic i salvaguardes.

c) Compromisos:

- Liberalització progressiva: accés als mercats sobre la base d'ofertes.
- Tracte nacional: no-discriminació entre proveïdors nacionals i estrangers.

3) L'acord sobre aspectes dels drets de propietat relacionats amb el comerç (TRIPS).

Els drets de propietat intel·lectual (DPI) estan regulats per determinades convencions que són administrades per l'OMPI (Organització Multilateral de la Propietat Intel·lectual).

Tot i que la normativa de DPI està protegida en els diversos països, hi ha divergències, problemes d'aplicació i diferents nivells de protecció.

Les causes que han determinat negociar els DPI en el si del GATT són fonamentalment el comerç de mercaderies falsificades, les pràctiques restrictives que s'estableixen en els contractes de llicència i l'harmonització necessària en la protecció perquè fomenti la innovació i la difusió tècnica de les noves idees.

Tanmateix, hi ha discrepàncies davant d'aquesta regulació per part dels països industrialitzats (a favor) i els països en desenvolupament (en contra). Aquests últims consideren que una normativa més estricta perjudicarà les seves possibilitats de desenvolupament i reclamen, inútilment, un codi de transferència de tecnologia per mitjà de l'UNCTAD.

Finalment, s'ha elaborat un marc multilateral de principis, normes i disciplines que preveu els aspectes dels DPI relacionats amb el comerç, conegut com TRIPS (Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights).

En aquest marc es reconeixen els acords de les convencions de París, Berna, Roma i el tractat en matèria de circuits integrats, però a més s'inclouen:

Com a dret d'autor: els programes d'ordinadors i els copyrights.

Es reconeix el dret a la informació confidencial i, per tant, serà objecte de protecció. Es protegiran els indicadors geogràfics de procedència.

En l'acord TRIPS s'estableixen els principis de tracte nacional, nació més afavorida, les normes relatives a l'abast, la disponibilitat i la utilització dels DPI, l'observança i els procediments legals per al compliment.

Els acords que cal destacar sobre els terminis mínims dels diferents DPI són els següents:

- a) Patents: vint anys excepte per als productes farmacèutics, els invents d'animals i plantes i els processos biotecnològics de producció, que serà de deu anys.
- b) Disseny de circuits integrats: deu anys.
- c) Drets d'autor: cinquanta anys.
- d) Marques comercials: set anys.

Els països signataris tenen els terminis següents per introduir aquesta normativa:

- Països desenvolupats: un any.
- Països en desenvolupament: cinc anys.
- Països menys avançats: deu anys.

Per a les patents del període transitori per als països en desenvolupament és de deu anys.

D'altra banda, l'OMC té tres línies d'actuació addicionals:

1) Normes i procediments per a la solució de diferències integrada.

El mecanisme de solució de diferències pretén resoldre controvèrsies entre les parts contractants i exercir pressió sobre els governs per tal que compleixin les seves obligacions. La revisió del sistema pretén:

- Establir un sistema simplificat i més ràpid; per a això s'estableixen terminis concrets tant en les negociacions bilaterals com en els grups especials.
- Introduir més disciplina en el compliment dels veredictes per part dels governs.
- Eliminar la possibilitat d'aplicar represàlies unilaterals.

2) El mecanisme d'examen de les polítiques comercials.

Acordat en la reunió de Mont-real (desembre 1988), aquest examen pretén revisar les polítiques i les pràctiques comercials de cada un dels països membres del GATT. Per als quatre països desenvolupats més importants dins del comerç internacional, considerant la UE com un d'ells, les revisions són cada dos anys; per als països desenvolupats, cada quatre anys, i en el cas dels països en desenvolupament, cada sis anys. La finalitat d'aquestes revisions és augmentar la transparència del sistema de comerç multilateral.

3) Els acords sobre aeronaus civils, carn de boví, sector lleter i compres públiques.

Es tracta d'acords sectorials firmats per alguns membres en la Ronda de Tòquio. Formen part del GATT però només afecten els seus signataris.

L'OMC té davant seu un ambiciós projecte, que és aconseguir que els acords de la Ronda de l'Uruguai s'implantïn correctament i servir de fòrum per resoldre els conflictes que tinguin lloc en el comerç internacional.

La incorporació dels països en l'OMC és destacable. El gener de 1996, cent catorze països havien ratificat l'acord i trenta-nou estaven pendents de nova admissió, entre els quals destacaven Rússia i la Xina. Així doncs, l'OMC ja tindrà un caràcter progressivament universal.

Programa de Doha per al Desenvolupament

A la Conferència de Ministres celebrada a Doha (Qatar) al novembre de 2001 i alineats amb la Conferència Mundial per al Desenvolupament, coneguda com la Conferència del Mil·lenni, es va promoure la idea de la importància del comerç internacional com a mecanisme per a reduir la pobresa als països més vulnerables. En conseqüència, en iniciar les converses del Programa de Doha per al Desenvolupament (PDD) van posar en el lloc central de les negociacions les necessitats i els interessos dels països en desenvolupament. Això va recolzar la inclusió dels problemes comercials en la Conferència del Mil·lenni. Concretament es varen incloure dos indicadors, el primer referit a l'accés dels mercats per part dels països més pobres, i el segon: estimular el benefici de les reduccions tarifàries especialment en el terreny agrícola.

4.2.2. Conferència de Nacions Unides per al Comerç i el Desenvolupament (UNCTAD)

La UNCTAD és un organisme internacional del sistema de Nacions Unides la missió del qual és fomentar el comerç internacional, tenint en compte el grau de desenvolupament dels països involucrats. El seu primer Secretari General va ser Raúl Prebisch, membre destacat de l'escola estructuralista llatinoamericana.

<http://unctad.org/>

L'èxit més gran de la UNCTAD va ser promoure el reconeixement del Sistema Generalitzat de Preferències, el qual exigeix els països membres de l'OMC del principi de NMF, per tal de reduir els aranzels per als països menys avançats, sense haver de realitzar també una reducció d'aranzels per als països rics.

El principi de nació més afavorida (NMF) obliga els països membres de l'OMC a tractar les importacions dels altres països membres de l'OMC pitjor del que tracten les importacions del seu soci comercial «més afavorit». En essència, el tracte NMF exigeix als països membres de l'OMC que tractin les importacions procedents dels altres països membres de l'OMC uniformement, és a dir, mitjançant la imposició d'aranzels iguals a ells.

Els objectius del Sistema Generalitzat de Preferències, «reciprocitat i la no-discriminació a favor dels països en desenvolupament», incloses les mesures especials a favor dels països en desenvolupament menys avançats, han de ser:

- augmentar els seus ingressos d'exportació,
- promoure la seva industrialització,
- accelerar el ritme de creixement econòmic.

4.3. Les institucions financeres

Una de les preocupacions dels països aliats abans d'acabar la Segona Guerra Mundial era l'establiment dels principis per aconseguir un sistema econòmic basat en la cooperació econòmica estable i que permetés la reconstrucció dels països afectats per la contesa bèl·lica, amb la qual cosa s'evitarien els errors que s'havien produït després de la Primera Guerra Mundial.

Amb aquesta finalitat va tenir lloc el juliol de 1944 la Conferència de Bretton Woods, localitat situada a l'estat de New Hampshire, als Estats Units. En aquesta conferència es van crear dos organismes econòmics internacionals:

1) El Fons Monetari Internacional (FMI), amb l'objectiu de vetllar i promoure la liberalització i l'estabilitat dels pagaments internacionals en àrees en expansió i el creixement equilibrat del comerç internacional, el foment de l'ocupació i l'ús adequat dels recursos productius.

2) El Banc de Reconstrucció i Foment (BIRF), per facilitar recursos financers destinats a la reconstrucció de les economies afectades per la guerra i potenciar la inversió en els països d'escàs desenvolupament i, així, promoure el creixement econòmic mundial, l'increment de la productivitat i la millora dels nivells de vida.

Amb la creació d'aquests dos organismes s'estableixen les bases per al desenvolupament, des d'una perspectiva de cooperació econòmica, d'un sistema estable i multilateral dels pagaments internacionals d'acord amb les regles establertes per al funcionament del Sistema Monetari Internacional (SMI), i d'uns recursos financers per ajudar les economies més febles a resoldre tant els problemes de reconstrucció com els de desenvolupament.

4.3.1. El Fons Monetari Internacional (FMI)

Estructura i organització

Quan un país sol·licita l'admissió en l'FMI, se li assigna una quota que equival al percentatge de participació en el fons i que és determinada per aquest d'acord amb la seva riquesa relativa (PIB), la participació en el comerç internacional i el nivell de reserves internacionals.

<http://www.imf.org/>

Aquesta quota, que es desemborsa en un 25% en DEG (drets especials de gir) i la resta en moneda nacional, determina el poder de vot dins de l'organisme i la quantia dels recursos financers del fons de què es pot disposar en cas de necessitat.

Els DEG, drets especials de gir, o SDR, Special Drawing Rights

Van ser creats per l'FMI l'any 1969 com una cartera de reserves de divises sota el sistema Bretton Woods de tipus de canvi fixos. Actualment, les monedes a la cartera són l'euro, la lliura esterlina, el ien i el dòlar nord-americà.

Els DEG formen el nucli de la política de crèdit de l'FMI. Un acord de drets de gir suposa la seguretat al país membre que podrà girar fins a una determinada quantitat, habitualment durant un període de 12 a 18 mesos, per fer front a un problema de balança de pagaments a curt termini.

Web recomanada

Per a més informació, consulteu la web següent:
<http://www.imf.org/external/np/exr/facts/spa/sdrs.htm>

Tots els països membres, actualment cent vuitanta-quatre, estan representats en la junta de governadors, màxim òrgan de decisió, i es reuneixen una vegada a l'any per avaluar la tasca de l'FMI. Les actuacions diàries de l'entitat són competència del directori executiu –format per vint-i-quatre membres en representació dels països membres–, la presidència del qual sovint recau en mans d'un candidat europeu.

Els problemes actuals de l'FMI

Els importants canvis en el funcionament del Sistema Monetari Internacional (SMI) durant les últimes dècades es reflecteixen en alguns dels problemes que actualment ha d'afrontar l'FMI. Bàsicament són els següents:

- a) La convertibilitat: l'actual patró fiduciari no té suport de valor.
- b) Persisteix l'asimetria en l'ajustament de l'SMI, perquè els països deficitaris que necessiten recursos de l'FMI s'han de subjectar a la disciplina de l'organisme per restablir l'equilibri extern, mentre que els països amb superàvit o que poden finançar els dèficits no es veuen obligats a prendre mesures per corregir l'excedent o el dèficit amb la intenció d'equilibrar el sistema.
- c) El control de la liquiditat: una part important de la liquiditat internacional és en mans privades i opera en mercats monetaris molt actius i globalitzats, per la qual cosa el moviment de capitals a curt termini proporciona una gran dinàmica en la determinació dels tipus de canvi, ja que les monedes s'adquireixen com un actiu financer més.

A més d'aquests temes pendents de resoldre, cal destacar que el sistema de flotació generalitzada de les monedes des de final de 1973 no ha estat satisfactori i, durant un espai de temps dilatat, 1978-1985 i 1994-1995, els tipus de canvi no solament han experimentat grans fluctuacions, sinó que s'han

allunyat dels seus valors teòrics d'equilibri (valors fonamentals) i han ajudat a generar greus desequilibris entre les balances comercials dels principals països desenvolupats.

Davant d'aquest comportament, les recomanacions de l'FMI en l'exercici de la política de supervisió no han estat suficients per forçar els països a fer determinades intervencions i establir polítiques econòmiques que promoguin l'estabilitat, i han prevalgut les actituds individuals.

Hi ha hagut preocupació internacional sobre l'estabilitat de l'SMI, però no va ser fins al 1985 que dels països que integraven la cistella del DEG (el G5) van firmar l'acord a l'Hotel Plaza de Nova York per tal d'actuar de manera coordinada en els mercats canviaris i aconseguir situar els tipus de canvi de les monedes en els valors fonamentals. A més, prèviament, en la Cimera de Venècia de 1982, es va reconèixer la necessitat de coordinar les polítiques econòmiques dels països més desenvolupats (Grup dels 7) amb la participació i l'assessorament de l'FMI per aconseguir més estabilitat econòmica a llarg termini. A partir d'aquí es va constituir un grup de treball encarregat de dissenyar polítiques econòmiques específiques per a cada país (Acord del Louvre, al febrer de 1987) amb l'ús d'indicadors per al control i el seguiment (definites en la Cimera de Tòquio del juny de 1986). Actualment, les discussions sobre la supervisió de mercats financers internacionals les podeu trobar a la web del Banc Internacional de Pagaments de Basilea (bis.org).

En els últims anys l'FMI ha recuperat el protagonisme que va tenir com a institució fonamental de l'SMI i com a proveïdor de recursos per als països amb dificultats en la balança de pagaments abans d'abandonar els principis de Bretton Woods i que comencés la crisi econòmica en els anys setanta.

Aquest increment de protagonisme es concreta en un paper més rellevant en les activitats adreçades a promoure l'estabilitat de l'SMI en estreta col·laboració amb els països més desenvolupats en el disseny i el control de les polítiques econòmiques que s'han d'instrumentar, per part d'aquests països, per tal d'aconseguir equilibrar els saldos de les balances de pagaments i un creixement sostingut i no inflacionari de l'economia mundial, mitjançant l'exercici de la tasca de supervisió que es preveu en la segona esmena del conveni constitutiu.

Tanmateix, i malgrat la millora en la coordinació econòmica dels països integrats en el G8 en els últims anys, el fet que no hi hagi unes regles més estrictes que regulin el funcionament de l'SMI (s'ha anomenat el no-SMI) condiciona que l'estabilitat monetària depengui més de la voluntat dels principals protagonistes de l'economia internacional que de les recomanacions de l'FMI.

Web recomanada

Per a més detall podeu consultar:

<http://www.bis.org/publ/bcbsca.htm> i <http://www.bis.org/bcbs/qis/qis25results.pdf>

Una de les missions de l'FMI és la supervisió de l'evolució de l'economia dels seus països membres i del sistema econòmic en general. Cada sis mesos (primavera/tardor) realitzen un informe sobre les perspectives de l'economia mundial. Una comissió independent de l'FMI va posar en evidència que l'FMI va ser incapaç de preveure la gran recessió entre el 2004-2007.

Web recomanada

Llista d'informes sobre perspectives de l'economia mundial

<http://www.imf.org/external/ns/loec/cs.aspx?id=28>

Tanmateix, a partir de la gran recessió de la primera dècada del segle XXI, l'FMI ha jugat un paper molt destacat en els rescats de la crisi financera global. L'FMI, el Banc Central Europeu i la Comissió Europea han format la troica financera. En aquest context dels rescats financers d'alguns països de la Unió Europea, la troica financera realitza la supervisió i aplicació sistemàtica dels anomenats programes de consolidació fiscal. I a canvi d'obeir la troica, el país que ho necessiti rebrà finançament de l'FMI o del BCE. Si el país no obeeix la troica, no obtindrà finançament. El país finançat per la troica es troba intervingut perquè en seguir les seves directrius perd gran part de la seva independència política.

4.3.2. El Grup del Banc Mundial (BIRF)

Estructura i organització

La condició perquè un país sigui membre del BIRF o Banc Mundial és que prèviament sigui membre de l'FMI, i la participació de cada país en el capital social del banc ve determinada pel percentatge o quota assignats en l'FMI.

<http://www.worldbank.org/>

El nombre d'accions subscrites determina el poder de vot en aquest organisme internacional en què les decisions es prenen per majoria dels vots emesos.

Cada país membre, actualment cent vuitanta-quatre, està representat per un governador en la junta de governadors, òrgan de màxima decisió, que es reuneix una vegada a l'any en sessió conjunta amb l'FMI per valorar la tasca que s'ha fet.

Les polítiques que cal seguir i l'aprovació de les operacions del Banc Mundial són funció de directors executius designats en representació de tots els països membres, al capdavant dels quals hi ha el president del Banc Mundial, que per tradició recau als Estats Units.

Actuacions del Banc Mundial

El principal objectiu del BIRF era el finançament dels programes de reconstrucció dels països afectats per la Guerra Mundial i dels països de desenvolupament escàs.

La gran quantitat de recursos que eren necessaris per a la reconstrucció superava les possibilitats financeres del banc i, per això, es va establir el Pla Marshall, un programa de recuperació europea administrat per l'OECE (Organització Europea de Cooperació Econòmica), que va ser creada amb aquesta finalitat. En conseqüència, la tasca del banc es va centrar, a partir de 1948, en les activitats destinades a promoure el desenvolupament dels països membres de menys desenvolupament comparatiu.

En concret, el suport i el finançament a la inversió privada en països en desenvolupament s'instrumenta amb la Corporació Financera Internacional (CFI), creada el 1956, i la garantia de riscos no comercials per a les inversions estrangeres amb finalitats productives en països en desenvolupament és competència de l'Organització Multilateral de Garantia d'Inversions (OMGI), creada el 1988.

El 1960 es va crear l'Associació Internacional de Foment (AIF), una filial del banc per finançar en termes concessionals els països de menys desenvolupament comparatiu, ateses les dificultats per generar prou divises per tornar els crèdits en les condicions del banc. Per tant, aquests països requerien un tracte diferencial.

Així doncs, amb el banc i les seves filials es cobreix una àmplia gamma de serveis financers per als països en desenvolupament que inclou programes i projectes d'inversió pública, inversions privades i garanties a la inversió estrangera amb un tracte especial en les condicions creditícies per als països més pobres.

Mitjans de què disposa el BIRF per dur a terme la seva tasca

Els recursos de què disposa el banc per fer la seva tasca creditícia són els següents:

1) El capital social: els països membres subscriuen la part que els correspon del capital del banc i de les seves successives ampliacions de capital, però sense desemborsar la totalitat, perquè una part del capital es desemborsa i l'altra és exigible a requeriment del banc. Les proporcions entre el capital pagat i l'exigible han anat variant en el temps, i es redueixen progressivament en les diferents ampliacions de capital que ha fet el BIRF, la proporció del capital que s'ha de desemborsar (en l'última ampliació només s'ha desemborsat un 3%) a causa que la funció primordial d'aquest passiu és actuar com a garantia més que com a font de recursos directa.

2) L'endeutament del banc amb l'emissió d'obligacions a curt i llarg termini en el mercat internacional de capitals i en els principals mercats financers dels països industrialitzats, i aquesta és la principal font de recursos.

La gestió en aquesta àrea és important i el banc hi presta una atenció especial, adreçada a reduir al màxim el cost de l'obtenció dels recursos amb la utilització de tots els mitjans i els instruments que avui ofereixen els mercats internacionals de capitals.

El límit de l'endeutament del banc està determinat estatutàriament i no pot ser superior a la xifra del capital social (proporció 1/1), per la qual cosa cada cert temps el banc ha d'ampliar el capital per disposar de més capacitat d'endeutament i obtenir així els recursos necessaris per a incrementar el programa creditici.

3) Altres fonts de recursos són els càrrecs pels préstecs concedits, els reemborsaments dels préstecs i la venda de crèdits a altres inversors.

El futur del Banc Mundial i la seva problemàtica

En començar la dècada dels anys noranta, i sobretot arran del cinquanta aniversari del naixement de les institucions creades a Bretton Woods, s'ha revisat en profunditat el funcionament, les prioritats i els reptes del futur del grup del Banc Mundial.

En aquesta revisió s'han tingut en compte els canvis que han tingut lloc en l'economia internacional en els últims anys, entre els quals destaquem:

1) Més globalització i interdependència econòmica entre els països, mesurada tant en termes de comerç exterior (exportacions i importacions) com de fluxos de capitals.

2) Canvi en el paradigma sobre el qual es fonamenta el desenvolupament econòmic, basat ara en el mercat com a millor assignador de recursos; per tant, es replanteja el paper del sector públic en l'activitat econòmica en totes les parcel·les que puguin ser ateses pel mercat.

3) El final de la guerra freda ha comportat canvis polítics i econòmics de gran envergadura, i s'ha estès a tot el planeta la convicció que els règims democràtics i participatius són els més adequats per a respondre als problemes de les societats.

A més de les repercussions d'aquests canvis en les actuacions del grup del Banc Mundial, el seixanta aniversari és un moment propici per reflexionar sobre la contribució d'aquestes institucions al desenvolupament econòmic dels països membres i els reptes del futur.

En aquest sentit, tot i que molts països han avançat en desenvolupament i creixement econòmic i han millorat les proporcions d'ingrés per càpita, les taxes de mortalitat infantil, la d'educació i la d'esperança de vida, encara queda una part molt nombrosa de la població mundial (estimada en mil cent milions de persones) que viu amb menys d'un dòlar al dia. Aquest càlcul és un indicador clar de la feina que queda per fer per millorar la qualitat de vida de tota la població mundial. De fet, alguns països en desenvolupament han experimentat forts creixements econòmics i una integració creixent en l'economia internacional, mentre que altres, principalment a l'Àfrica subsahariana, persisteixen en els seus problemes i la bretxa amb el món desenvolupat cada vegada és més gran.

Un altre problema amb què s'enfronta la comunitat internacional és el del deteriorament del medi ambient, que supera les fronteres entre països desenvolupats i en desenvolupament, però que en aquests últims està fortament lligat als problemes propis del desenvolupament econòmic.

Totes aquestes consideracions han determinat l'adopció per part del Banc Mundial d'una sèrie de mesures per potenciar la seva resposta a la problemàtica actual dels països en desenvolupament. Concretament, el Banc Mundial pretén:

1) Reforçar la institució per millorar la imatge que en té el públic en general i les organitzacions no governamentals (ONG) en particular. En els últims anys, i com a conseqüència de l'increment de participació dels ciutadans i les associacions en els processos polítics, moltes actuacions del grup del Banc Mundial han estat criticades, tant per l'opacitat com per les conseqüències, sobretot mediambientals, que han tingut determinats projectes finançats pel Banc Mundial.

2) Millorar l'eficàcia i l'efectivitat del Banc Mundial. Aquesta millora ha de tenir lloc tant pel que fa al funcionament intern de la institució com al rendiment dels préstecs, ja que un percentatge que cal tenir en compte (37,5%) no han obtingut els resultats previstos originàriament.

3) Reorientar la política de préstecs per respondre millor als canvis descrits, però sense variar els objectius bàsics del grup del Banc Mundial. Aquests objectius es continuen centrant en la reducció de la pobresa i potencien el desenvolupament sostenible. Es tracta, doncs, d'una afirmació i, en la mesura que sigui necessari, d'una redefinició dels mitjans per aconseguir els objectius.

Així doncs, pel que fa a la reducció de la pobresa, les actuacions bàsiques continuaran centrades en:

a) Finançament de projectes que incideixen directament en la reducció de la pobresa, com ara:

- Perfeccionament dels recursos humans: educació, sanitat, salubritat i nutrició.
- Increment de la participació de la dona en el procés de desenvolupament, sobretot amb l'augment de l'educació de les nenes, i potenciar la igualtat d'oportunitats entre homes i dones.
- Polítiques de població: adreçades fonamentalment a reduir el fort augment de la població, que limita la possibilitat d'augmentar el creixement per càpita. Per a això es financen projectes destinats a introduir la planificació familiar.

b) Disseny de polítiques internes que afavoreixin el creixement econòmic, requisit bàsic per aconseguir reduir la pobresa i fomentar amb aquesta finalitat les polítiques econòmiques orientades cap al mercat i que permetin progressivament una integració en l'economia internacional.

Per a això, s'estableix un diàleg amb els països afectats adreçat a establir les polítiques econòmiques més adequades per garantir l'estabilitat macroeconòmica o un ajustament estructural, si és necessari, i també finançament d'inversions en sectors clau (infraestructures). També cal donar suport als països en el disseny i la posada en pràctica de xarxes de seguretat per protegir els més pobres dels costos en l'aplicació de les polítiques.

Pel que fa a la protecció del medi ambient, es continuarà treballant en dos àmbits:

a) Introduint una anàlisi d'impacte mediambiental en tots els projectes que ho requereixin que siguin finançats pel Banc Mundial, i potenciant el desenvolupament institucional en els països en desenvolupament per al control i el seguiment dels problemes mediambientals.

b) Continuar participant per tal de resoldre els problemes del medi ambient a escala mundial. Continua, per tant, participant en el FMAM (Fons per al Medi Ambient Mundial), que finança en condicions concessionàries projectes destinats a potenciar la diversitat biològica, protecció de les aigües internacionals, protecció de la capa d'ozó, canvi climàtic, etc.

A més de les prioritats que s'han descrit, el Banc Mundial s'ha d'enfrontar al problema de potenciar el sector privat com a motor principal del desenvolupament econòmic i, estatutàriament, només pot prestar al sector públic o amb garantia d'aquest sector.

Tot i que hi ha la CFI i l'OMGI, que es refereixen exclusivament al sector privat, la seva capacitat financera és molt inferior, i assoleixen només una setena part del finançament conjunt del banc i l'AIF en el cas de la CFI; l'OMGI, només una setena part del total finançat per la CFI.

Davant d'aquest dilema, el Banc Mundial ha centrat l'estratègia de suport al sector privat a partir de:

1) Préstecs al sector públic però que tenen com a finalitat última la promoció del sector privat. Per a això els préstecs s'adreçaran principalment a:

a) Ajustament estructural: disseny de polítiques destinades a crear un entorn competitiu per a les empreses i suport al desenvolupament del sector financer perquè doni suport directament al sector privat.

b) A la CFI i a l'OMGI per potenciar-ne la funció.

c) Disseny i reforç del marc institucional i legal del país de manera que permeti d'optimitzar el desenvolupament del sector privat: reforçar l'administració duanera i tributària, la privatització de determinades empreses públiques, la legislació sobre drets de la propietat intel·lectual, etc.

d) Suport al desenvolupament de les infraestructures bàsiques: telecomunicacions i energia.

e) Suport al disseny i la creació de sistemes financers i mercats de capital interns que permetin de potenciar l'estalvi local i la seva aplicació a les necessitats financeres de les empreses privades. Això es pot fer tant donant suport a la creació d'empreses financeres com mitjançant assessoria sobre marc legal, sistemes de supervisió, comptabilitat transparent, etc.

2) Utilitzar la capacitat d'emetre garanties que li reconeix l'apartat IV de l'article 1 del Conveni Constitutiu del Banc Mundial. Aquestes garanties van destinades a potenciar el finançament privat de les infraestructures dels països en desenvolupament. Per a això el banc ha establert un programa de garanties de dos tipus:

a) Garanties parcials de risc, que cobreixen només determinats riscos que el prestador no està disposat a assumir, com ara el compliment dels compromisos contractuals del govern (estabilitat del marc regulador, sistema de tarifes) i l'incompliment del pagament per part d'una entitat pública.

b) Garanties parcials de crèdit en què el banc garanteix el repagament del préstec però només d'uns anys.

Amb això es pretenen allargar els terminis del finançament privat disponible per atendre aquests projectes, i cobrir els últims anys del crèdit.

En tots dos casos, el govern del país ha d'emetre una contragarantia a favor del Banc Mundial. D'aquesta manera, el sector bancari privat es compromet amb el finançament al desenvolupament amb el suport indirecte del Banc Mundial.

4.4. L'Organització de les Nacions Unides

Les Nacions Unides va ser un nom concebut pel president dels Estats Units Franklin D. Roosevelt i es va fer servir per primera vegada en la Declaració de les Nacions Unides, l'1 de gener de 1942, durant la Segona Guerra Mundial, quan els representants de vint-i-sis nacions van establir el compromís, en nom dels governs, de prosseguir junts la lluita contra les potències de l'Eix.

<http://www.un.org/>

La Carta de les Nacions Unides va ser redactada pels representants de cinquanta països, reunits a San Francisco del 25 d'abril al 26 de juny de 1945, en la Conferència de les Nacions Unides sobre Organització Internacional. Els delegats van basar els treballs en les propostes formulades pels representants de la Xina, els Estats Units, el Regne Unit i la Unió Soviètica a Dumbarton Oaks, d'agost a octubre de 1944. La Carta va ser firmada el 26 de juny de 1945 pels representants dels cinquanta països. Polònia, que no va estar representada en la Conferència, la va firmar més tard i es va convertir en un dels cinquanta-un estats membres fundadors.

Les Nacions Unides van adquirir existència oficial el 24 d'octubre de 1945, quan la Carta va quedar ratificada per la Xina, els Estats Units, França, el Regne Unit i la Unió Soviètica, i per la majoria dels altres signataris; el 24 d'octubre se celebra anualment com a Dia de les Nacions Unides. Actualment, gairebé totes les nacions del món pertanyen a les Nacions Unides: en total, cent noranta-un països.

Quan els estats passen a ésser membres de les Nacions Unides, convenen a acceptar les obligacions de la Carta de les Nacions Unides, que és un tractat internacional en què s'estableixen principis fonamentals en matèria de rela-

cions internacionals. D'acord amb la Carta, les Nacions Unides tenen quatre propòsits: mantenir la pau i la seguretat internacionals, fomentar relacions d'amistat entre les nacions, dur a terme la cooperació internacional en la solució de problemes internacionals i en el desenvolupament i estímul del respecte als drets humans, i servir de centre que harmonitzi els esforços de les nacions.

Els membres de les Nacions Unides són països sobirans. Les Nacions Unides no són un govern mundial, i no legislen. Tanmateix, sí que proporcionen els mitjans necessaris que contribueixin a trobar solucions als conflictes internacionals i a formular polítiques sobre assumptes que afecten tothom.

Les Nacions Unides tenen sis òrgans principals. Cinc: l'Assemblea General, el Consell de Seguretat, el Consell Econòmic i Social, el Consell d'Administració Fiduciària i la Secretaria, són a la seu de Nova York. El sisè, la Cort Internacional de Justícia, és a l'Haia (Països Baixos).